

SKOLKURATORERS UPPLE- VELSE AV SOCIALT UTANFÖR- SKAP BLAND BARN

IDA BRANDT
ALEXANDRA FRANZÉN

SKOLKURATORERS UPPLE- VELSE AV SOCIALT UTANFÖR- SKAP BLAND BARN

IDA BRANDT
ALEXANDRA FRANZÉN

Franzén, Alexandra & Brandt, Ida. Skolkuratorers upplevelse av socialt utanförskap bland barn. Huvudtitel. *Examensarbete i socialt arbete 15 högskolepoäng*. Malmö universitet: Fakulteten för hälsa och samhälle, institutionen för socialt arbete, 2019.

ABSTRAKT

Denna studie syftar till att undersöka hur skolkuratorer upplever socialt utanförskap bland barn i åldrarna 7–12 år. Det empiriska materialet som ligger till grund för studiens resultat och analys är sex halvstrukturerade intervjuer med skolkuratorer. Materialet har sedan analyserats med hjälp av kodning. Det analyserade materialet har sedan analyserats med hjälp av tidigare forskning, begreppen KASAM samt risk- och skyddsfaktorer, Goffmans stigmatologi och Bowlbys anknytningsteori.

Resultatet visar att skolkuratorer aktivt arbetar med att främja socialt arbete genom att nå ut till barn och elever som kan befinna sig i socialt utanförskap i skolan. De flesta skolor som skolkuratorer arbetar på arbetar främst med rastaktiviteter, enskilda samtal och välbefinnande och jämställdhetsundersökningar.

Skolkuratorerna försöker också aktivt förhindra att eleverna stigmatiseras i vuxenlivet genom att informera eleverna om vikten av att ha en fullföljd skolgång och sömn och matrutiner. Utöver detta arbetar skolkuratorerna och annan skolpersonal för att förhindra psykisk ohälsa bland eleverna, eftersom det är ett växande problem i Sverige.

Nyckelord: Barn, delaktighet, skola, skolkurator och socialt utanförskap.

SCHOOL COUNSELORS EXPERIENCE OF SOCIAL EXCLUSION AMONG CHILDREN

IDA BRANDT
ALEXANDRA FRANZÉN

Franzén, Alexandra & Brandt, Ida. School counsellors experience of social exclusion among children. *Degree project in social work 15 högskolepoäng*. Malmö University: Faculty of Health and Society, Department of social work, 2019.

ABSTRACT

This study aims to investigate how school counselors experience social exclusion among children aged 7-12. The empirical material that forms the basis of the study's results and analysis are six semi-structured interviews with school counselors. The material has then been analyzed using coding. The analyzed material has then been analyzed with the help of previous research, the concepts KASAM as well as risk and protection factors, Goffman's stigma theory and Bowlby's connection theory.

The result shows that school counselors work actively with promoting social work through outreach of children who can be in social exclusion at school. Most of the schools that the school counselors work on primarily work with school breaks individual conversations and well-being and equal treatment surveys.

The school counselors also try to actively prevent the pupils from being stigmatized in adulthood by informing the pupils about the importance of having completed schooling and sleep and food routines. In addition to this, the school counselors and other school staff work to prevent mental illness among the students, as this is a growing problem in Sweden.

Keywords: Children, participation, school, school counselor and social exclusion.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Innehållsförteckning	4
Förord.....	6
Inledning och problemformulering	7
Syfte	9
Frågeställningar	9
Kunskapsläge	9
Skolans betydelse.....	9
Barnkonventionen och barns rätt till delaktighet	10
Förebyggande socialt arbete i skolan.....	11
Konsekvenser av socialt utanförskap och social risk- och skyddsfaktorer....	11
Social marginalisering och social gemenskap	13
Social marginalisering	14
KASAM.....	14
Socialt utanförskap och konsekvenserna	15
Normalitet och avvikelse	16
Teori.....	18
Goffmans stigmat teori	18
Bowlbys anknytningsteori	19
Metod.....	21
Urval och tillvägagångssätt.....	21
Tillvägagångssätt intervjuerna	21
Analysmetod	22
Undersökningens tillförlitlighet.....	23
Arbetsgång	23
Forskningsetik.....	23
Resultat och analys	23
Ett gemensamt vuxenansvar	24
Det skolförebyggande arbetet	26
Skolans betydelse.....	29
Barns rätt till delaktighet.....	33
Stigmatisering och socialt utanförskap	35
Avslutande diskussion	37
Resultatdiskussion	37
Metoddiskussion	39
Förslag till vidare forskning.....	40
Referenser	42

FÖRORD

Vi vill rikta ett stort tack till de skolkuratorer som deltagit i vårt examensarbete. Vi vill också rikta ett stort tack till vår handledare Oskar Krantz för det stöd och den vägledning han givit oss under det här examensarbetet.

Vår studie har gett oss nya insikter och väckt många tankar och funderingar på hur man på olika sätt kan tänka och arbeta förebyggande kring socialt utanförskap bland barn i skolans värld.

INLEDNING OCH PROBLEMFÖRMULERING

Ett växande samhällsproblem som Sverige står inför idag är det sociala utanförskapet som existerar bland barn. Detta är ett angeläget ämne som bör undersökas mer eftersom problemet fortsätter att öka (Larsson, 2010). Socialt utanförskap kommer socionomer att komma i kontakt med på en daglig basis i sina framtida yrkeskarriärer, därför kan det vara relevant att fördjupa sig i barns sociala utanförskap.

På ett förenklat sätt beskrivs socialt utanförskap som ett utvidgat fattigdomsbegrepp, där det beskrivs finnas en hänsyn till att det finns bristande resurser inom en rad livsområden. Exempelvis så kan socialt utanförskap innebära följande: ”brister i boendemiljö, utbildning och hälsa, brister i politiska resurser och sociala relationer, samt utsatthet för våld” (Unicef, 2018). Den definition av socialt utanförskap som vi kommer att undersöka i denna uppsats är socialt utanförskap bland barn i skolmiljö (Backlund, Högdin & Spånberger Weitz, 2017). Samtidigt som vi kommer att undersöka skolans och skolkuratorns betydelse för att motverka socialt utanförskap. Fokus kommer att ligga på betydelsen av att tillhöra ett socialt sammanhang.

Socialt utanförskap beskrivs som ett komplicerat fenomen, på grund av att det oftast handlar om den egna upplevelsen om att känna sig inkluderad eller inte i samhället. Genom detta kan det vara väldigt svårt att kunna identifiera vilka barn som upplever och befinner sig i ett socialt utanförskap. Det som också kan anses vara problematiskt är att det även finns en risk att utlämna barn som har rätt att bli inkluderade i beskrivningen av att befinna sig i ett socialt utanförskap. Det som dock konstateras är ”att ju fler riskfaktorer en individ utsätts för, desto större är risken att hamna i socialt utanförskap” (Unicef, 2018: Iwarsson, 2007).

Sveriges befolkning utgörs av ungefär två miljoner barn, med olika förutsättningar för en god start i livet (Unicef, 2018). Därför anser vi att socialt utanförskap bland barn är ett högaktuellt ämne att både fördjupa sig i och analysera. Med den enkla anledningen att de barn som växer upp i socialt utanförskap även riskerar att hamna i en negativ utvecklingskedja, som blir svår att komma ur. Vidare kan detta leda till bristande möjligheter till delaktighet och inflytande som kan leda till att barnet känner en känsla av frustration och hopplöshet, vilket i sin tur kan leda till en ökad risk för negativ utveckling på sikt (Unicef, 2018: Mattila, 2012).

Enligt skollagen (2010:800) har alla barn i Sverige en skolplikt. Den allmänna skolplikten gör att barn spenderar mycket tid i skolans lokaler, därför blir skolan en viktig arena för barns utveckling och psykiska hälsa. Ett ansvar som åläggs skolan är att försöka fånga upp de elever som lider av socialt utanförskap samtidigt som skolan ska arbeta förebyggande för att minska socialt utanförskap bland eleverna (Hallberg 2018). En av många viktiga yrkesroller i skolan är skolkuratorer. Enligt skollagen (2010:800) ska det finnas tillgång till en skolkurator på varje skola, dock nämns det inte i hur stor utsträckning det behöver vara. Skollagen (2010:800) nämner dock inte i hur stor utsträckning det behöver vara, vilket betyder att en skolkurator kan vara ansvarig för flera skolor samtidigt. Skolkuratorns viktigaste arbetsuppgift är att ansvara för det psykosociala arbetet med eleverna. Med det menas att skolkuratoren bland annat ska agera stödande och erbjuda både elever och vårdnadshavare olika typer av samtal. Skolkuratorns uppgift är också att handleda lärare om elevers psykosociala och känslomässiga behov. Skolkuratoren har också en viktig roll när det kommer till att uppmärksamma och arbeta förebyggande då det bland annat kommer till socialt utanförskap (Hallberg, 2018). Skolan beskrivs även som

en verksamhet som består av olika verksamhetsgrupper som arbetar tillsammans med uppgiften att stödja, utbilda och vägleda elever i sin utveckling. Det som även beskrivs är att skolan näst efter familjen är den arena som påverkar och formar barn och unga allra mest (Backlund, 2007). Wester (2005) beskriver att skolkuratorns främsta uppgift är att stödja elever som mår dåligt eller behöver hjälp med psykosociala problem. Arbetet handlar om att ha individuella samtal med elever, att vara en stödfunktion till andra verksamhetsgrupper och att utföra förebyggande arbete mot psykisk ohälsa, skolrelaterad stress, mobbning och socialt utanförskap (Wester, 2005). En annan viktig enhet inom skolan är elevhälsan som också ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål. Det arbete som genomförs inom Elevhälsan handleds av barnkonventionen. Barnkonventionen handlar om att alla barn har rätt till att få sina grundläggande behov och rättigheter tillgodosedda. Skolkuratorns roll inom elevhälsan är att ha hand om de psykosociala insatserna som finns för eleverna såsom olika typer av enskilda samtal, rådgivning, bearbetande och utredande samtal eller motivations och krissamtal (Socialstyrelsen & Skolverket, 2014).

Det som Backlund, Högdin och Spånberger Weitz (2017) beskriver är att skolan har en central roll när det kommer till att upptäcka och förebygga socialt utanförskap bland barn. Den obligatoriska grundskolan beskrivs av författarna vara en central arena för att arbeta med ett förebyggande socialt arbete (Backlund, Högdin & Spånberger Weitz, 2017). Därför gör den allmänna skolplikten att barn tillbringar mycket av sin tid i skolan. Därför anser bland annat Näsman (2012) att skolan är en viktig plats för barns utvecklande av sin identitet. Därför är det viktigt för barnen att känna att de passar och att de blir inkluderade i gemenskapen (Näsman 2012). Det styrdokument som skolorna i Sverige rättar sig efter följer den grundläggande idén om att alla människor är lika värdefulla och att människors olikheter ska ses som en tillgång. Denna mångfald av olikheter ska därför vara vägledande principer i den svenska undervisningen (Tideman m fl, 2004). Fast att skolan ska fungera där mångfald och olikheter ska värderas så kan även många barn och ungdomar hamna utanför gemenskapen i skolans sociala arena.

Därför ämnar denna uppsats till att försöka förstå och beskriva hur skolkuratorer upplever socialt utanförskap bland barn i åldrarna 7–12 år. Vi har valt att fokusera på åldersgruppen 7–12 år på grund av att barn i Sverige börjar förstaklass vid 7 års ålder. Samtidigt som vi anser att det är först här som socialt utanförskap bland barn först kan upptäckas och motverkas med hjälp av skolkuratorernas roll. I förskolan finns det oftast ingen skolkurator, utan barnen kan främst få en skolkuratorskontakt när de börjar förstaklass i grundskolan. Det som uppsatsen också vill beskriva är hur skolkuratorer arbetar för att motverka socialt utanförskap bland barn. Undersökningen kommer som sagt att behandlas ur ett kurator perspektiv eftersom det empiriska materialet kommer främst till att bestå av kvalitativa intervjuer med kuratorer som har arbetslivserfarenheter när det kommer till ämnet socialt utanförskap bland barn. Barn som upplever socialt utanförskap kommer inte att intervjuas till det empiriska materialet på grund av att de befinner sig i en utsatt situation och i beroendeställning. Samtidigt som det inte är etiskt försvarbart.

Denna uppsats är relevant för socialt arbete eftersom en stor del av det förebyggande sociala arbetet är att minska utanförskap i samhället. Genom att se hur det redan kan motverkas i skolan, kan detta i sin tur också generera i att socialt utanförskap kan minska när barnen sedan når vuxen ålder. Socialt utanförskap hänger också på ett sätt samman med psykisk ohälsa som är ett växande problem i Sverige.

Därför är det relevant för socialt arbete att undersöka hur socialt utanförskap motverkas redan i skolåldern och vad det sociala utanförskapet kan bottna i. Vi anser också uppsatsen kan bidra till det sociala arbetet i form av att skolkuratorer kan ta lärdom av andra skolors metoder för att motverka socialt utanförskap bland barn. Samtidigt som detta eventuellt också kan bidra till ett förbättrat socialt arbete i skolan. De skolkuratorer som vi har intervjuat vill även ta del av uppsatsen, vilket kan tyda på att de själva är nyfikna på om det finns någon ny metod de kan testa på sin skola för att minska det sociala utanförskapet.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka skolkuratorers upplevelse av socialt utanförskap bland barn i åldern 7–12 år samt undersöka hur skolkuratorerna arbetar för att motverka det sociala utanförskapet.

Frågeställningar

- Hur upplever skolkuratorer socialt utanförskap bland barn i åldern 7–12 år?
- Hur arbetar skolkuratorer med att minska socialt utanförskap bland barn i åldern 7–12?

KUNSKAPSLÄGE

I följande kapitel ingår två stora huvudteman, skolans betydelse samt social marginalisering och social gemenskap. Skolans betydelse samt social marginalisering och social gemenskap kommer även att delas upp i olika underrubriker för att få till ett gediget kunskapsläge angående socialt utanförskap bland barn i skolmiljön.

Kapitlet kunskapsläge har bland annat byggts upp genom vetenskapliga artiklar och rapporter. Artiklarna och rapporterna har hittats genom Malmö Universitets sökfunktion, MUEP och swePub, där vi framförallt har använt oss av sökorden socialt utanförskap, barn, skola, skolkuratorer och delaktighet. Utifrån den första sökningen fick vi sedan tips på nya sökord. Exempel på nya sökord är KASAM, sociala risk- och skyddsfaktorer och barnfattigdom. Förutom de vetenskapliga texterna har vi även använt oss av artiklar och rapporter från ideella hjälporganisationer, såsom BRIS och Unicef. Den litteratur vi har använt oss av har vi funnit genom att söka efter liknande uppsatsarbeten på nätet. Utifrån tidigare uppsatsers källhänvisningar har vi sedan fått tips på relevant litteratur som använts i vårt arbete.

Skolans betydelse

Den allmänna skolplikten gör att barn och ungdomar tillbringar mycket av sin vakna tid i skolan. Skolan blir därför en viktig plats där barnen i samspel med andra jämnåriga utvecklar sin identitet. För barns välmående är det viktigt att passa in i skolan och vara en del av gemenskapen. Hur man blir sedd av andra jämnåriga får konsekvenser för vilken social status barnet får i skolan. Om ett barn tex lever i fattigdom kan det leda till att barnet framstår som avvikande och därmed blir barnets möjligheter att delta i gemenskapen på skolan begränsade (Näsman 2012). Det blir därför relevant att lyfta skolans betydelse för detta examensarbete på grund av att fältet som vi undersöker är socialt utanförskap bland barn i skolans miljö.

Lindstrand och Brodin (2007) beskriver att alla barn har rätt till en skola och utbildning med kvalitet. Vidare menar Lindstrand och Brodin (2007) att samhällsförändringar påverkas främst genom politiska beslut och som i sin tur styr tilldelningen av resurser som i sin tur då strukturerar stora delar av den livsmiljön som finns runt

omkring barn och unga. Där de ställer sig frågan angående är ”en skola för alla” en utopi eller en framtida verklighet. Lindstrand och Brodin (2007) menar att många av de problem som finns i skolan idag är av en strukturell karaktär och eventuellt ett symptom på att samhället är i förvandling. Vidare beskriver dem att den samhällsyn som råder idag är avgörande för de förutsättningar som barn och unga växer upp under (Lindstrand & Brodin, 2007).

Begreppet en skola för alla, relateras till att skolan ska handla om inklusion, alla ska få vara med och vara delaktig. Vidare beskriver Lindström och Brodin (2007) att i alla skolsystem har det funnits elever som inte har nått upp till de normer som krävs för att de ska klara av sin skolgång, samtidigt som de inte har det som krävs för att kunna tillvarata de möjligheter att bygga upp de kunskaper som skolan erbjuder. Det som också beskrivs är att det som är normalt i ett samhälle och i ett speciellt sammanhang kanske betraktas som onormalt eller fel i ett annat (Lindstrand & Brodin, 2007).

Barnkonventionen och barns rätt till delaktighet

Detta gör att vi även kommer in på ämnet barns rätt till delaktighet eftersom en skola för alla bland annat handlar om barns rätt till delaktighet. Rädda barnen (2001) beskriver att en grundläggande förutsättning för människans välbefinnande och trygghet är rätten till delaktighet och en social gemenskap med familj, vänner och bekanta. Delaktighet och social gemenskap är viktigt för människor i alla åldrar men särskilt viktigt för barn som är beroende av vuxnas omsorg för sin trygghet och utveckling. För att delaktighet ska uppstå krävs det att den enskilde individen känner en känsla av tillhörighet och sammanhang. Att vara delaktig innebär att bli lyssnad till och respekterad som en självständig person av andra. Ett barns möjlighet till delaktighet växer fram ur en dialog mellan barnet och omgivningen. Den förutsätter ett samspel och en process som utvecklas över tid (Rädda barnen, 2001).

Vidare kan barns rätt till delaktighet i skolan sammankopplas med barnkonventionen som handlar om barns rättigheter. Grunden för barnkonventionen är att alla barn har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda och att bli respekterade som individer (Brodin, 2009). Barnkonventionen innefattar alla barn under 18 år och godkändes i Sverige 1990. Barnkonventionen består av 54 artiklar, där 41 av artiklarna är sakartiklar som beskriver de rättigheter som barn besitter och de övriga artiklarna beskriver vilka skyldigheter staten ska arbeta med i enlighet med barnkonventionen (Svärd 2016). Fyra bland konventionens viktigaste bestämmelser är att alla barn är lika mycket värda, att barnets bästa ska komma i främsta rummet, att barnet har rätt till liv och utveckling samt att barn ska kunna påverka sin egen livssituation genom att barnen exempelvis får sina röster hörda (Brodin, 2009). Det är också angeläget att beskriva begreppet eftersom barnkonventionen kommer snart att bli lag i Sverige.

I det här examensarbetet är artikel 12 i barnkonventionen särskilt relevant. Artikel 12 i barnkonventionen beskriver barns rätt till delaktighet och inflytande. Mer ingående beskriver artikel 12 att barn har rätt till deltagande i en trygg miljö där de får chans till att uttrycka sina tankar och känslor kring olika situationer (Svärd, 2016). Skolan är exempel på en miljö där barn tillbringar mycket av sin vakna tid och därför är det viktigt att barn upplever skolan som en trygg miljö att vistas i.

Förebyggande socialt arbete i skolan

Det som Backlund, Högdin och Spånberger Weitz (2017) vidare tar upp angående den obligatoriska grundskolan är att den obligatoriska grundskolan är en central arena, för ett förebyggande socialt arbete. Ett förebyggande socialt arbete innebär att skolan arbetar för att minska utvecklingen av negativa risker hos eleverna. Ett exempel på ett skol förebyggande arbete kan vara rastaktiviteter. Genom olika typer av rastaktiviteter där en vuxen ständigt är närvarande och styr upp aktiviteten så minskar risken för socialt utanförskap bland barn på rasten. Vidare beskrivs skolan vara en plats där möjligheten att fånga upp unga i riskzonen för att utveckla social problematik är stor. Samtidigt som barn som lever i en utsatt livssituation eller som är i behov av stöd kan identifieras (Backlund, Högdin & Spånberger Weitz, 2017). Det går även att se en koppling till socialstyrelsen, där socialstyrelsen beskriver vikten av en fullföljd skolgång. Socialstyrelsen anser att en fullföljd skolgång kan fungera som en viktig skyddsfaktor för att klara av psykiska påfrestningar senare i livet. Samtidigt som en fullföljd skolgång även ökar möjligheterna till en god start i arbets- och vuxenlivet (Socialstyrelsen 2017). Målet med det skolsociala arbetet enligt Backlund, Högdin och Spånberger Weitz (2017) är att stärka barns rätt till en likvärdig utbildning oberoende av bakgrund. De menar också på att tidigare skolmisslyckanden är en av de största riskfaktorerna för att utveckla en social problematik senare i livet. Det som vidare beskrivs av Backlund, Högdin och Spånberger Weitz (2017) är att det även finns en risk för barn med svaga eller ofullständiga skolbetyg att utveckla en psykosocial problematik senare i vuxen ålder. Som i sin tur kan leda till missbruk, kriminalitet eller/och självmord. Vidare beskriver Backlund, Högdin & Spånberger Weitz (2017) att det som sker i skolans sociala värld också påverkar socialisationsprocessen samt formandet av självkänsla och identitet (Backlund, Högdin & Spånberger Weitz, 2017).

Konsekvenser av socialt utanförskap och social risk- och skyddsfaktorer

Det som Backlund, Högdin och Spånberger Weitz (2017) beskriver i ovanstående text kan i sin tur kopplas till forskningen som finns angående konsekvenser av socialt utanförskap men också till de social risk- och skyddsfaktorerna som finns.

Tidigare forskning som Näsman (2012) har studerat visar på att barn som växer upp i socialt utanförskap riskerar att hamna i en negativ utvecklingskedja som är svår att bryta. När möjlighet till delaktighet och inflytande minskar riskerar det att skapa en känsla av frustration och hopplöshet hos den enskilde, vilket i sin tur kan leda till en negativ framtidsutveckling. För barn som växer upp i socialt utanförskap är riskerna många. Bland annat löper de högre risk att drabbas av sociala problem, ohälsa, våld, mobbning, läs- och skrivsvårigheter, ungdomskriminalitet, arbetslöshet, fattigdom och diskriminering. I en undersökning har barn och unga själva berättat hur socialt utanförskap ger negativa konsekvenser inom en rad olika livsområden. Det som barnen själva lyft fram är bland annat dålig självbild och självkänsla, bristande nätverk, svårigheter att behålla vänner, ilska, depression, destruktiva livsval samt låga förhoppningar om framtiden (Näsman, 2012).

Unicef (2018) beskriver också att det framförallt är det enskilda barnet som betalar priset av det sociala utanförskapet, men även samhället påverkas genom ökade kostnader. Detta eftersom det sociala utanförskapet till exempel kan leda till ett ökat tryck på hälso- och sjukvård, sociala kostnader samt specialundervisning i skolan (Unicef 2018). Enligt Mattila (2012) kostar en ungdom i socialt utanförskap sam-

hället mellan 350 000 och 1 750 000 kr per år. Detta är enbart i ökade välfärdskostnader såsom specialpedagoger, elevassistenter, skolkuratorer, psykologer, sjukvårdspersonal, socialsekreterare, behandlingsassistenter med mera. Genom detta kan det konstateras att den utanförskap och utsatthet som barnen och ungdomarna upplever har ett högt pris både när det gäller för varje enskild individ men också för samhället i stort. Att arbeta med att bryta och förebygga utsatthet och utanförskap bland barn och ungdomar kommer ur ett samhällsekonomiskt perspektiv gynna samhället, samtidigt som det anses vara en mycket lönsam verksamhet. Vilket även besparar mycket mänskligt lidande, för både individen själv, dess familj och anhöriga (Mattila, 2012).

Jonsdottir tolkar det även som att Piaget menar på att det finns studier som visar på att ett upplevt utanförskap i barndomen kan leda till förödande konsekvenser senare i livet (Jonsdottir, 2007). Det som även långtidsstudier visar på är att människor som har haft det svårt att bli accepterade som barn, ofta får mer psykiska svårigheter när de når tonåren och vuxenåldern (Lamer, 1991).

Det som även Höistad (1997) beskriver angående konsekvenserna är att om ett barn blir illa behandlad och ser sig själv som värdelös under sin skoltid så finns det en risk för att barnet blir utsatt för mobbning även i vuxen ålder. Vidare menar Höistad (1997) att detta nedvärderande, osynliggörande bemötandet även skadar barnets självvärde (Höistad, 1997). Thonberg (2017) beskriver även i en artikel att forskning visar på att det finns ett samband mellan en utsatthet för mobbning under uppväxten och depression, ångest och annan psykisk ohälsa under både uppväxten och senare i vuxen ålder (Thornberg, 2017).

Lindholm och Stålgren Patino (2014) tar också upp att det är viktigt med en bra samverkan för att kunna möta barn som är i behov av hjälp eller riskerar att fara illa. De menar att en god samverkan är en förutsättning för att lyckas med ett systematiskt och långsiktigt hållbart arbete kring tidiga insatser för barn och unga. De lägger fokus på att det måste skapas en samsyn på vad som behöver göras. Samtidigt som det behövs en gemensam målbild och att det försökt involvera så många olika professioner som möjligt för att genomföra insatserna som behövs för barn och unga. (Lindholm & Stålgren Patino, 2014).

De sociala risk- och skyddsfaktorer som beskrivs är många, genom detta anser vi att det är viktigt att förklara begreppen sociala risk- och skyddsfaktorer.

Begreppen risk- och skyddsfaktorer som handlar om är att det antingen finns en risk eller ett skydd för att det ska utvecklas ett negativt beteende. Det innebär att en riskfaktor är saker som orsakar eller bidrar till att öka risken för att ett negativt beteende ska utvecklas. Det som är motsatsen till riskfaktorer är skyddsfaktorer som innebär att det finns ett skydd mot olika risker som personen utsätts för under uppväxten. Indirekt betyder detta att riskfaktorer ökar sannolikheten för riskbeteenden medan skyddsfaktorerna i sin tur minskar risken för att utveckla riskbeteende (Iwarsson, 2007). Genom detta är det lätt att räkna upp olika riskfaktorer som kan påverka barn och ungdomar negativt. Sådana faktorer kan exempelvis vara ensamhet, utanförskap, missbruk, otrivsel, oordning, bristande struktur, låga förväntningar, tillåtande attityd, avsaknad av gränser, otydliga normer och regler. Det som dock är viktigt att tänka på är att det finns massor med skyddsfaktorer som kan bidra till en stabil tillvaro för barn och unga såsom positiv tillhörighet, tydliga normer,

gränser, förväntningar, beröm för positiva handlingar, positivt socialt och emotionellt klimat samt positiva relationer (Mattila, 2012). Social risk- och skyddsfaktorer är relevant att lyfta i kapitlet kunskapsläge på grund av att socialt utanförskap kan generera olika riskfaktorer i ungas liv. Samtidigt som skyddsfaktorer kan skydda mot risker av olika slag.

Detta kan sedan kopplas till det Engström (2017) beskriver om att den svenska skolan är en av samhällets viktigaste institutioner när det kommer till att påverka livsutvecklingen för barn och unga. Detta eftersom barn tillbringar större delen av sin vakna tid i skolan som därmed får en avgörande betydelse för deras hälsa, lärande och utveckling. Tidigare forskning har visat på att skolan kan bidra till att minska risken för socialt utanförskap bland barn genom små enkla medel. Exempel på hur skolan kan skapa förutsättningar för alla att delta är att bedriva en skola som är gratis. Det är intrycken och erfarenheterna från andra barn och vuxna i skolan som kan ha en avgörande betydelse för såväl själva lärandet som för den psykiska hälsan i nuet och i framtiden (Engström, 2017).

Ny forskning visar på att kronisk mobbning är relaterad till lägre akademisk presentation, att barnen inte vill närvara i skolan och ett lågt självförtroende hos eleverna när det kommer till elevens egna akademiska förmågor. Vidare beskriver forskningen också att det finns vissa barn som inte vill prata om att de blir trakasserade, samtidigt som det finns många barn som lider i tystnad. Därför är det viktigt att skolorna arbetar aktivt med anti-mobbningsprogram, samtidigt som föräldrarna även bör fråga sina barn om de blir mobbade eller utesluts i skolan. Det som också är viktigt är att skolorna inte blundar för att mobbning på skolorna existerar (Rick Nauert, 2018).

Lamer (1990) beskriver även en intressant forskning kring medinläring som sker via fri lek, i skolmiljön där barnen själva får välja vad de vill leka med och där lärarna har en mer passiv roll. Lamer menar att den medinläringen som sker genom fri lek ofta inte understödjer en positiv och individuell utveckling för alla barn som deltar i leken. Lamer beskriver vidare att det redan i förskoleåldern har det inom forskningen visats sig att det bildas rangsystem där det bland annat förekommer mobbning och att vissa barn blir uteslutna, samtidigt som dessa barn har en önskan om att få bli accepterade (Lamer, 1990). Detta tar även Löfdahl (2007) upp genom att beskriva att barnen redan i förskolan börjar skaffa sig nya erfarenheter på grund av att de möter andra barn, samtidigt som de även möter vuxenvärlden. Detta i sin tur bidrar till barnens gemensamma utveckling av social kunskap om mänskliga relationer och villkor om och för att vara tillsammans (Löfdahl, 2007).

Social marginalisering och social gemenskap

Larsson (2010) inleder med att beskriva att vad samhället uppfattar och beskriver som ett socialt problem varierar över tid. Larsson beskriver att mobbning idag presenteras som ett allvarligt och viktigt problem i skolan (Larsson, 2010), vilket vi menar kan vidarekopplas till det som beskrivs av Strander angående att det är de vuxna som finns i barnets närmiljö som måste vara uppmärksamma på barnets reaktioner. De vuxna som anses finnas i barnets närmiljö förutom föräldrarna är lärare i skolan som måste ha ögon och öron med sig för att kunna upptäcka om ett barn far illa (Strander, 2001). Vi tycker att det är relevant att lyfta social marginalisering och betydelsen av social gemenskap eftersom det är detta som formar och påverkar barns personliga utveckling.

Social marginalisering

Enligt Schjellerup Nielsen (2006) innebär social marginalisering att en del barn inte till fullo ges tillträde till en viss social enhet eller grupp. Som i sin tur innebär att det finns en del barn som blir utestänga eller utfrysas ur gemenskapen (Schjellerup Nielsen, 2006). En marginalisering som delar upp människor, kan leda till att samhället splittras. Den gruppen som känner att de står utanför makten i ett samhälle kan uppleva att de inte har samma möjligheter som de andra att utbilda sig, eller få arbete (Fahlgren, 2009).

Schjellerup Nielsen (2006) beskriver vidare att social kompetens är både en förutsättning för och ett resultat av ett ständigt samspel mellan barn och den sociala omgivning barnet har runt omkring sig. Vidare beskriver Schjellerup Nielsen (2006) att barnet påverkar och skapar sin omgivning, men också att omgivningen påverkar och skapar barnet. Genom detta skaffar sig barnet normer och värderingar, samtidigt som barnet också lär sig att fungera i det sociala livet. Vid denna process skapas också barnets personliga identitet och självuppfattningen börjar ta form. I detta börjar även barnet att lära sig förstå sig själv och andra. ”Social kompetens är uttryck för färdigheter, upplevelser och kunskaper som är nödvändiga för att det ska kunna delta i gemenskaper i sin sociala närmiljö” (Schjellerup Nielsen, 2006). Schjellerup Nielsen (2006) menar också på att det är viktigt för alla människor att ingå i en social gemenskap, eftersom utvecklingsmässigt är man som människa beroende av social kontakt med andra. Genom en aktiv samvaro med andra individer lär sig barnet vad som behövs för att kunna hantera sociala samspel och den egna vardagen. Om det inte sker en aktiv samvaro med andra individer, så kan detta påverka barnen negativt eftersom de mer eller mindre går miste om hur den sociala kompetensen bygga ut och förvaltas för att kunna samspela med andra individer (Schjellerup Nielsen, 2006).

Detta beskriver även Thornberg (2013), att en stor del i socialt utanförskap är vikten av gruppmedlemskap, att få tillhöra en grupp och gemenskap är viktigt för både barn och unga. Både när det gäller att skapa sin egen identitet och även för barnet att utveckla sin egen självkänsla. Det som även beskrivs av Thonberg (2013) är att både självkänslan och barnets identitet påverkas av vilka grupper som barnet tillhör. Samtidigt som de sociala föreställningarna som delas i gruppen också påverkar självkänslan och identiteten (Thornberg, 2013). Social gemenskap bland barn enligt Ytterhus kan komma att innebära att det finns barn som kommer att inkluderas eller exkluderas i den sociala gemenskapen. Att vara socialt inkluderad är att både vara en del av gemenskapen och att få vara fysiskt närvarande (Ytterhus, 2003).

KASAM

För barn är det viktigt att känna en känsla av sammanhang, därför blir det relevant för oss att även lyfta begreppet KASAM. Känslan av sammanhang är en global hållning som beskriver i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamisk känsla av tillit till att (1) de stimuli som utgå från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, (2) de resurser som krävs för att man skall kunna möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och (3) dessa krav är utmaningar, värda investering och engagemang. (Antonovsky 1991, s. 41)

Antonovsky (1991) menar att det finns tre begrepp som kunde sammanfatta de faktorer som är avgörande för att möta motgångar, dessa är begriplighet, hanterbarhet

och meningsfullhet. Dessa tre begreppen tillsammans skapat begreppet KASAM, känsla av sammanhang. (Iwarsson, 2007).

Med begreppet begriplighet menas om vi människor upplever att det som sker inom oss och i vår omgivning är begriplig. (Iwarsson, 2007). Begreppet hanterbarhet innebär om vi upplever att det finns resurser som vi människor kan använda oss av när vi möter motgångar. Det betyder att om människan har en hög känsla av hanterbarhet så kommer vi människor inte enbart känna oss som offer för de omständigheter som vi möter och se livet som orättvist. Utan istället bottna i en känsla av att vi reder oss. Meningsfullhet som är det sista begreppet handlar om i vilken utsträckning vi människor har tillgång till sådant i våra liv som känns viktiga för oss. (Iwarsson, 2007). Genom detta är gemenskap med andra människor viktigt (Fahlgren, 2009).

Socialt utanförskap och konsekvenserna

Detta får oss att komma vidare in på forskning angående det sociala utanförskapet i Sverige samt vad konsekvenserna av socialt utanförskap kan innebära.

Enligt Mattila (2012) innebär utsatthet och utanförskap att en människa befinner sig eller känner sig utanför i en grupp eller sammanhang, som människan egentligen vill tillhöra (Mattila, 2012). Även Stigendal (2004) beskriver att om det är så att en delaktighet saknar innebörd, så kan detta ibland leda till att barn väljer att ställa sig utanför gemenskapen. Denna typ av utanförskap kan då bero på att barnet inte vill vara med eller att barnet inte har något att säga till om. Detta kan bero på att det kan finnas svårigheter att förstå varandra eller att det finns brister i tillförsikt. Stigendal (2004) tar även upp att utanförskapet kan bero på att barnet inte når upp till villkoren för inkludering på grund av hög sjukfrånvaro och/eller språksvårigheter (Stigendal 2004). Enligt Stigendal (2004) finns det fyra skäl till utanförskap och dessa är utanförskap av egen vilja, avsiktlig utestängning, ouppfyllda villkor och strukturell selektivitet (Stigendal 2004). Ilardi (2009) tar också upp att social isolering är en sorts modern pest. Ilardi (2009) menar att 25% av amerikanerna inte har ett meningsfullt socialt stöd, samtidigt som över hälften av alla amerikaner som har ingått i studien har inga nära förtroget eller vänner utanför deras närmaste familj. Ilardi (2009) beskriver vidare att vi människor inte är utformade för att leva ensamma, vi är utformade till att leva i grupp. Detta kan bero på ökningen av skärmtid generar i att amerikanerna isolerar sig allt mer. Social isolering kan utgöra en stor riskfaktor för uppkomsten av ökad sårbarhet och psykisk ohälsa såsom depression. Samtidigt som den sociala isolationen kan leda till missbruk i olika former (Ilardi, 2009).

Unicef (2016) beskriver att för de allra flesta barn är Sverige ett bra land att leva i. Det som dock framgår är att de barn som halkat efter i det svenska samhället nu halkat efter alltmer. Det som förs fram i Unicefs rapport (2016) visar bland annat att det idag finns stora skillnader i barns tillgång till utbildning, hälsa, levnadsstandard och välbefinnande. Unicef (2016) lyfter också fram att de stora skillnaderna som idag existerar bland barn påverkar deras möjligheter att delta i samhället fullt ut. Den grupp som särskilt befinner sig i riskzonen är barn som lever i ekonomisk utsatthet, i kombination med sociala problem och svårigheter i skolan (Unicef, 2016).

Mattila (2012) framställer att det i Sverige föds ungefär 100 000 barn varje år och av dessa hamnar cirka 10–15% (mellan 10 000 – 15 000) barn i utsatthet och utanförskap i vuxen ålder. Det som även beskrivs är att utanförskapet ibland kan vara

lättare att avläsa bland vuxna i vuxen ålder medan vägen in i utsatthet och utanförskap börjar långt tidigare i livet (Mattila 2012, s. 17). Vidare beskrivs det att utsattheten tar sig i uttryck i frånvaro i skolan, bristande måluppfyllelse i skolan, inordningsproblematik, destruktiv beteendeproblematik och social beteendeproblematik (Mattila, 2012 s. 18). Fahlgren (2009) tar även upp att en av människans starkaste rädslor är att bli övergiven. Därför är utanförskap en riskfaktor, både för psykisk och fysisk ohälsa (Fahlgren, 2009).

Wolke och Lereya (2015) menar också på att mobbning bland barn kan ha allvarliga hälsoeffekter, som i sin tur kan medföra stora kostnader för individerna samt deras familjer och samhället som helhet. Vidare beskrivs det även i denna forskning att många av de barnen som blir mobbade lider i tystnad och är ovilliga att berätta för sina föräldrar eller lärare på grund av att de är rädda för att mobbarna ska trakassera dem mer eller att de känner en skam för att de blir mobbade. Wolke och Lereya (2015) menar att det är nödvändigt att ta itu med problemet mobbning och upplysa fler institutionerna som har kontakt med barn för att kunna förebygga våldet mot självet, i form av självskada och psykisk ohälsa (Wolke & Lereya, 2015). Vidare beskriver Olofsson och Lundahl (2013) att unga med svagast resurser har svårast att hantera utmaningarna, som de unga möter i form av utbildning och arbetssök. Samtidigt som Olofsson och Lundahl (2013) också beskriver att de etablerade välfärdspolitiska systemet anses vara illa utformat för att kunna möta de sociala risker som unga och unga vuxna kommer att ställas inför. Vidare beskrivs det att det diskuteras väldigt mycket både globalt och internationellt angående hur arbetet ska bedrivas för att kunna vända den negativa trenden, när det gäller ungas utanförskap. Ungdomsarbetslösheten räknas från 15 års ålder eftersom, det enligt artikeln beskrivs att unga kan välja att arbeta samtidigt som de studerar och därför räknas ungdomarna in. Olofsson och Lundahl (2013) beskriver även att långvarig arbetslöshet ökar risken för social exkludering, i form av ekonomisk utsatthet, sämre boendevillkor, svaga sociala nätverk, kontaktproblem med myndigheter och hälsoproblem. Det som Olofsson och Lundahl också tar upp är begreppet sociala risker som handlar om hur levnadsvillkoren påverkas av individrelaterade faktorer, såsom hälsostatus (Olofsson & Lundahl, 2013).

Normalitet och avvikelser

När vi går igenom tidigare forskning angående socialt utanförskap i Sverige, anser vi att det även är relevant att lyfta begreppen normalitet och avvikelser på grund av att dessa begreppet ger en indikation på vad som är, och vad som inte är, socialt accepterat i samhället.

Kristian Lutz beskriver i sin avhandling att tidigare sågs ett avvikande beteende i ett kollektivt socialt sammanhang medan det idag tolkas som ett individuellt medicinskt problem och att s.k. utagerande och stökighet har kommit att bli barnets eget fel. Vidare beskrivs att det i samhället idag finns en tidsanda där individen förväntas att anpassa sig till samhället. Exempelvis har begreppet ”familjer i kris” ersatts av ”barn som far illa” som indikerar på att sociala problem har reducerats ner till genetiska individuella problem (Lutz, 2009).

Begreppet normalitet, beskriver Börjesson (1997) har två huvudsakliga betydelser. Den första betydelsen av begreppet norm handlar om att det finns en standard och att denna betydelse av norm syftar till det som är genomsnittligt och anses vara det normala. Den andra betydelse av norm är att normen kan ha en moralisk innebörd,

denna betydelse indikerar på hur någon eller något *bör* vara. Vidare beskriver Börjesson (1997) att genom att det begreppet norm finns, så skapar begrepp i sig en motpol, som då blir vad som anses vara det som är avvikande och oönskat (Börjesson, 1997). Det som Baggens (2006) även beskriver är att normer kan vara svåra att upptäcka, då begreppet normalitet är sociokulturellt betingat, samtidigt som begreppet konstrueras i samspel mellan människor. Vidare menar Baggens (2003) att det är först när någon avviker från normen som det är möjligt att se vad som anses vara norm och inte (Baggens, 2006).

Det som Börjesson och Palmblad (2003) även beskriver är att upptäckten av *problembarn*, alltid är i relation till det *normala* barnet. Vidare menar Börjesson och Palmblad (2003) att normalitet är en typ av social anpassning där de handlar om att hitta en balans mellan för mycket och för lite. Samtidigt som Börjesson och Palmblad (2003) beskriver att vad som är för mycket och vad som anses vara för lite bestäms utifrån den kulturella kontexten. Vilket betyder att om personen anses vara obalanserad räknas personen därmed som avvikande också (Börjesson & Palmblad, 2003).

Det som också är väsentligt att beskriva angående detta ämne är att skolan är en institutionaliserad kommunikativ praktik där ett specifikt socialt språk används för att kunna skapa mening och upprätthålla ordning, vidare beskrivs att kommunikationen bör se ut på ett speciellt sätt enligt Säljö (Säljö, 2000).

Det som beskrivs angående avvikande av Börjesson (1997) är att som onormal eller avvikande står personen alltid i relation till det som anses vara det normala i samhället. Vidare beskriver Börjesson (1997) att som avvikande jämförs och kategoriseras människor utifrån det personen inte är och det personen bör vara (Börjesson, 1997). Det som Tideman (2004) vidare beskriver är att det är i skolan som barns avvikelser och/eller svårigheter för det mesta upptäcks. Vidare beskriver Tideman (2004) att detta inte nödvändigtvis beror på att barnet har problem utan snarare i att skolan kräver att barn ska kunna fungera på bestämda sätt vilket i sin tur varierar beroende på tidpunkt och aktivitet. De barn som inte fungerar på detta sätt kategoriseras då som avvikande från normen som annars råder. Därför menar Tideman (2004) att normer som finns i skolvärlden är därför högst relevanta för vilka barn som kategoriseras som avvikande. Det som Tideman (2004) vidare beskriver är att det är viktigt att poängtera att skolvärlden inte vill peka ut avvikande elever av en illvillig avsikt. Utan att det främst handlar om att skolan vill tillgodose elevernas behov av ett individuellt stöd (Tideman, 2004).

Mattila (2012) beskriver att det finns många olika sätt för barn att hamna i utanförskap på grund av att barnen faller utanför den ram av önskade och accepterade beteende som vuxenvärlden och samhället har satt upp. Exempel på oönskade beteenden kan exempelvis vara koncentrationssvårigheter, utagerande beteende, inlärningssvårigheter, bristande impulskontroll, inordnings problematik och andra normbrytande beteenden. Det som däremot är viktigt att komma ihåg att det aldrig är något fel på barnet eller barnets beteende, detta eftersom barnets normbrytande och destruktiva beteende är ett symptom på andra bakomliggande orsaker, som allt som oftast ligger hos de vuxna i barnets omgivning och deras samspel med barnet och barnets behov. Brister i omgivningen leder till riskbeteenden hos barn och ungdomar, som i sin tur kan leda till ett livslångt utanförskap som till exempel missbruk, psykisk sjukdom, långtidsarbetslöshet, långtidssjukskrivning och kriminalitet (Mattila, 2012).

Det som Björk (1995) tar upp är att utanförskap och mobbning i skolan grundar sig på tolerans respektive intolerans av olikheter (Björk, 1995). En intressant forskning som Fors (1993) beskriver är att asymmetriska maktförhållandena och den psykosociala miljöns har en inverkan på mobbningen och utanförskap. (Fors, 1993). Det som Björk (1995) sedan beskriver är att maktbegreppet och de asymmetriska relationerna kan vara en förklaring till varför elever hamnar i socialt utanförskap i skolan. Björk (1995) menar att en möjlig vuxen strategi från exempelvis skolkurator och/eller övrig personal på skolan kan vara att genom ökad kunskap om spelet kring utanförskap och mobbning, så kan skolpersonalen på ett bättre sätt ta ansvar för de situationer och händelser som ger upphov till mobbning och socialt utanförskap. (Björk, 1995).

TEORI

De teorier som har valts för detta uppsatsarbete är Goffmans stigmatteori och Bowlbys anknytningsteori. Dessa teorier har valts eftersom teorierna kan vara till hjälp för att få en djupare förståelse i socialt utanförskap, varför det inträffar men också hur det kan motverkas.

Goffmans stigmatteori

Goffmans stigmatteori har valts ut till detta examensarbete på grund av vi anser att stigma är ett etablerat problem som kan visa sig och böttna i socialt utanförskap bland barn. På grund av att barnen på ett eller annat sätt avviker från den gällande normen som finns för samhället.

Enligt Ritzer & Stepnisky (2015), beskriver Goffmans stigmatteori från 1963 att det finns en klyfta mellan hur en människa bör vara, skenbar social identitet och hur en person verkligen är, faktiskt social identitet. Detta i sin tur innebär att alla människor som upplever att det finns en åtskillnad mellan dessa två identitet är människor som är stigmatiserade (Ritzer & Stepnisky, 2015). Stigmatisering är alltså att en person diskvalificeras från full social acceptans. Stigmatiseringen hänger samman med stereotyper på grund av att dessa bildar utgångspunkter för den stigmatiserande etiketten. Schjellerup Nielsen (2006) beskriver bland annat att barn i marginaliserade positioner ofta måste kämpa mot negativa attityder och nedvärderad status. Samtidigt som barnen i denna situationerna måste utveckla strategier för att hantera den påtvingande identiteten (Schjellerup Nielsen, 2006). Genom att använda oss av Goffmans stigmatteori hoppas vi kunna förstå hur skolornas personal aktivt kan arbeta med att motverka socialt utanförskap. Det som är viktigt att poängtera är att socialt utanförskap bland barn också kan leda till stigmatisering bland barn.

Goffman (1971) beskriver också utförligt stigmas kraft och hur detta kan komma och påverka och begränsa det dagliga livet. Vidare beskriver Goffman att en stigmatiserad individ är ängslig och osäker speciellt i mötet med andra människor. Genom detta försöker den stigmatiserade människan att undvika möten, genom att exempelvis göra sig obetydlig, genom att gömma sig i mängden på gatorna när personen är ute och går. Det kan också vara så att personen väljer att handla när det är lite folk i affären, eller handla där folk inte känner igen personen (Goffman, 1971).

Det som också beskrivs av Karlsson, Kuusela och Rantakeisu (2013) är att ett kännetecknande drag hos de grupper som anses vara stigmatiserade är att de personerna

är speciellt utsatta för skambeläggande såsom förödmjukelser, nedsättande och nedlåtande behandling. Samtidigt som dessa personer också betraktas som mindre värda i många människors ögon. Vidare menar Karlsson, Kuusela och Rantakeisu (2013) att Goffman använder sig av termen stigma som en sorts benämning på egenskaper som är djupt misskrediterade (Karlsson, Kuusela & Rantakeisu, 2013)

Det som Goffman (1971) då beskriver är att varje samhälle avgör vilka medel som kommer till användning för att kunna dela in människor i olika kategorier. Samtidigt som det även avgör vilka egenskaper som kommer att betraktas som naturliga inom varje kategori. Det som Goffman (1971) också menar på är att den som uppfattas som socialt avvikande också kan tilldelas rollen utan att personen i fråga har ett eget val. Vidare menar Goffman att detta trycket från samhället kan göra att de utnämnda avvikarna så småningom väljer att acceptera den tilldelade rollen från samhället och då blir även personen/personerna stigmatiserade. (Goffman, 1971). Detta kan innebära att barn redan ser sig själva som avvikare i skolan, så kan detta leda till att barnet även i vuxen ålder fortsätter att se sig själv som avvikare, detta kan i sin tur utvecklas till en mängd olika riskbeteenden såsom missbruk, social isolation och psykisk ohälsa.

Stigma beskrivs även som ett slags tillskrivet tecken som en människa har fått som indikerar på att denna människan anses vara underlägsen eller mindre värd. Att vara stigmatiserad beskrivs som att vara brännmärkt, missaktad och vanärad, alltså att personen ska uppfattas och behandlas på ett mindervärdigt sätt (Karlsson, Kuusela, Rantakeisu, 2013). Stigma är också något som har blivit skapat av samhället, som handlar om vad som är socialt accepterat och inte. Stigma blir alltså det som inte är socialt accepterat av majoriteten av människor i ett samhälle. Vilket gör att stigmatiseringen är en process där den stigmatiserade människor görs mindre mänsklig än resten av samhället, alternativt gruppen. Detta innebär att stigmatiseringen blir att människor motarbetas och utestängs av andra människor eftersom människorna anses vara annorlunda på något sätt. Vilket i sin tur kan få konsekvenser som exempelvis att chanserna på arbetsmarknaden minskar, att det blir svårare att hyra lägenheten eller få lån (Lalander & Johansson, 2017). Eftersom de kännetecknande drag som de stigmatiserade grupperna får utstå är att de speciellt blir utsatta för skam ålägganden som exempelvis förödmjukelser, ringaktning och nedsättande och nedlåtande behandling (Karlsson, Kuusela, Rantakeisu, 2013).

Bowlbys anknytningsteori

Bowlbys anknytningsteori har valts till detta examensarbete eftersom teorin beskriver vikten av att barnet har en trygg anknytning till vuxna nyckelpersoner i sin omgivning såsom i skolan. Detta för att barnet ska känna sig mer trygg i att utforska och förvalta nya kunskaper.

Bowlbys intresse för barn på barnhem med emotionella problem började redan på 1930-talet. Bowlby anser att barnens emotionella problem härstammar från att barnen inte har fått forma en anknytning till en vuxen person under uppväxten (Bowlby, 1994). Det som Bowlby även påverkar är att barnets kognitiva förmåga utvecklas vid äldre ålder, som innebär att barnet börjar skapa föreställningar om sig själva och föreställningar om relationer till andra personer. Detta beskriver Bowlby som inre arbetsmodeller, och dessa arbetsmodeller hjälper barn att registrera och tolka händelser i omgivningen. Samtidigt som de också hjälper barnen i deras egna handlande. Vidare beskrivs det att anknytningen är en viktig del av barnets person-

lighetsutveckling, samtidigt som det även har betydelse för individens fortsatta utveckling i livet och kan vara av avgörande betydelse i framtida känslomässiga relationer (Broberg, 2008).

Det som även beskrivs av Bowlby (1973) är att utifrån barnets erfarenheter av sina anknytningspersoner börjar även barnet i sin tur att utveckla inre arbetsmodeller av sig själva, sina omsorgspersoner och barnets förhållande till dessa personer. Detta innebär att barnet utvecklar en inre uppfattning om sig själva, samtidigt som det också bildas en inre uppfattning sina anknytningspersoner och vad barnen i sin tur kan förvänta sig av dessa personer och andra betydelsefulla relationer (Bowlby, 1973).

Enligt det som Killén (2009) tar upp så finns det tre anknytnings mönster trygg, otrygg-undvikande och otrygg-ambivalent. Vidare beskriver Killén (2009) att ett tryggt anknytande barn söker närhet när de känner sig otrygga, detta medan de samtidigt vågar utforska världen på egen hand när de inte upplever världen eller situationerna som farofyllda. Det otrygga undvikande barnet beskrivs bland annat som att barnet väljer att undvika modern vid återförening. Det som beskrivs angående det otryggt ambivalenta barnet är att detta barn hanterar sin otrygghet genom att söka intensiv närhet och genom att lika intensivt förskjuta anknytningspersonen (Killén, 2009).

Anknytningsteorin handlar om att alla människor, men framförallt barn har ett behov av att knyta an till en omhändertagande vuxen. Om barnet upplever en trygg och stabil anknytning till en eller flera vuxna, ökar möjligheten till en gynnsam utveckling för barnet. När barnet får uppleva en trygg och stabil anknytning får barnet en trygg bas att utgå ifrån vid utforskandet av världen. Genom att ha en positiv och trygg anknytning till minst en vuxen i sin omgivning kan detta leda till barnet får en stabil grund att stå på när barnet utsätts för olika typer av prövningar. Detta kan leda till att ett barn som upplever en grundtrygghet har lättare att handskas med svårigheter, i jämförelse med ett barn som inte upplevt en trygg anknytning. Detta beror på att barnen fått med sig olika "verktyg" från sin primära omsorgsgivare, vilket gör att barnens förutsättningar ser olika ut redan från början (Mattila 2012).

Dock är det aldrig försent att skapa en positiv anknytning även om tiden för det kan variera beroende på hur länge barnet ifråga har hunnit vistas i en utsatthet och utanförskap utan någon positiv anknytning till en eller flera vuxna. Har barnet däremot exponerats länge för utanförskap och utsatthet och är i en äldre ålder, så tar det oftast längre tid att ändra de inre arbetsmodeller som den unge har utvecklat under tiden, då det inte har funnits någon positiv anknytning i utanförskapet. Genom en trygg anknytning formar barnet ett positivt och konstruktivt sätt att kunna relatera till andra människor och omvärlden. Samtidigt som det skapas en tillit och ett lösningsfokuserat förhållningssätt hos barnet när det kommer till att hantera olika påfrestningar i livet. Barn som har en trygganknytning till en eller flera vuxna besitter även en bättre grundläggande social och emotionell färdighet än de barn som saknar en trygg anknytning (Mattila, 2012). Bowlbys anknytningsteori är relevant för vår undersökning eftersom eleverna är beroende av trygga anknytningspersoner i skolan för att lättare kunna möta utmaningar och hinder i det vardagliga livet.

METOD

I följande redogörs uppsatsens metodologiska överväganden, tillvägagångssätt, analysmetod och etiska ställningstaganden.

Urval och tillvägagångssätt

Urvalet för detta examensarbete har varit både målstyrt och kriteriestyrt. Vi har valt ut vilka informanter som har fått ta del av informationsbrevet. Urvalet har varit kriteriestyrt genom att vi har valt ut informanter baserat på yrkestitel, skolkurator och att informanterna har en socionomexamen. I vårt urval har det även varit viktigt att informanterna har arbetat aktivt som skolkurator med barn i åldrarna 7–12 år (Bryman, 2018). Urvalet som har gjorts är det urval som är mest relevant utifrån den centrala frågeställningen. Det som vi vill undersöka med detta examensarbete är skolkuratorers upplevelse av socialt utanförskap bland barn i åldern 7–12 år samt hur skolkuratorer arbetar för att motverka socialt utanförskap bland eleverna. Detta på grund av att skolkuratoren har en central roll på skolan i att motverka socialt utanförskap samtidigt som de ska arbeta aktivt med förebyggande socialt arbete.

För att finna våra informanter googlade vi fram en bild över skånska kommuner. Utifrån den bilden loggade vi sedan in på samtliga kommuners hemsida där vi letade fram mailadresser till kommunens skolkuratorer för barn i åldern 7–12 år. Totalt fann vi mailadresser till 73 stycken skolkuratorer i Skåne som alla arbetar med barn som åldersmässigt passade in på våra kritiker. I det första mailutskicket fick vi inom en vecka svar från 3 stycken skolkuratorer som alla avböjde att medverka i vår intervju. Vi plockade då bort de 3 personernas mailadresser från vårt tidigare mailutskick och gjorde därefter ett nytt försök. Vi sökte även efter informanter på facebook och lade in en kort presentation av oss själva samt syftet med vår kontakt i de både grupperna “socionomer” och “skolkuratorer”. Sökningen i facebookgruppen “socionomer” uppdaterade vi dessutom var sjunde dag under de tre första veckorna.

Tillvägagångssätt intervjuerna

Den metod som vi har valt för att samla in det empiriska materialet är semistrukturerade intervjuer. Detta innebär att vi vid intervjuerna hade med oss frågor i form av en intervjuguide. Denna gav även utrymme för följdfrågor på informanternas svar, ett arbetssätt som bland annat diskuterats av Aspers (2011). Semistrukturerade intervjuer valdes på grund av att de ger informanten en chans att bygga upp svar som är meningsfulla för informanterna själva samtidigt som det lockar fram berättandet hos informanterna (Riessman, 1997).

För att kunna besvara vår frågeställning har vi valt att intervjua sex skolkuratorer som arbetar med barn i åldern 7–12 år. Intervjuerna har skett över telefon och samtalen har spelats in. Trots att samtalen var inspelade gjorde vi även anteckningar under själva samtalet. Detta eftersom vi ville försäkra oss om att inte gå miste om informationen om inspelningen skulle strula, men också för att vi ville ge informanterna tid att tänka på frågorna en stund längre och kanske komma på något mer. Efter samtalet har vi transkriberat svaren från de frågor som varit mest relevanta kopplat till våra två frågeställningar “Hur upplever skolkuratorer socialt utanförskap bland barn i åldern 7–12 år” samt “hur arbetar skolkuratorer för att minska socialt utanförskap bland barn i åldern 7–12 år”.

Efter vår första telefonintervju, som ägde rum 190414, gjorde vi en utvärdering av samtalet. Det som vi upplevde som tydligt var att det fanns en viss nervositet från både frågeställare och informant. Vi valde därför att lägga till ett par kortare frågor i början av samtalet med förhoppningen att göra bägge parterna lite varmare i kläderna inför själva huvudfrågorna. Det vi också gjorde var att lägga till en mer öppen fråga i slutet av intervjun. Frågan riktade sig mot ämnet socialt utanförskap bland barn och handlade om där fanns något som vi missat prata om under intervjun och som kunde vara intressant att ta upp. Frågan lades till för att vi ville minimera risken att relevant information skulle utelämnas. Efter vår andra intervju upplevde vi sedan att vårt tillägg bland frågorna hade lett till önskad effekt och vi beslutade oss därför att behålla de nya frågorna även inför kommande intervjuer. När telefonintervjun var genomförd bad vi om informantens adress och meddelade att vi kommer skicka dem en samtyckesblankett som de behövde skriva under och skicka tillbaka till oss för att vi ska kunna få använda oss av deras uppgifter i vårt arbete. För att göra det så smidigt som möjligt för informanterna lade vi även ner ett färdigt returkuvert med brevet. Först i efterhand såg vi att även verksamhetschefen var tvungen att lämna sitt samtycke till att vi fick använda oss av deras skolkurator som informant i vår uppsats. Vi tog då i kontakt med vår handledare Oskar Krantz som godkände att den bekräftelsen vi behövde från verksamhetscheferna kunde ske över nätet. Vi skickade då på nytt ut separata mejl till våra informanter där vi efterfrågade en underskrift från deras chef. Samtyckesblanketten bifogades i mejlet och informanterna uppmanades att skriva ut blanketten och skanna in den på datorn igen för att skicka i retur till oss när chefen skrivit under. Förutom svårigheten att finna informanter som var villiga att ställa upp på intervju hade vi också två avhopp bland de informanter som först tackat ja till att medverka.

Analysmetod

Analysmetoden som har valts till detta examensarbete är en tematisk innehållsanalys. I den tematiska innehållsanalysen kan forskarna välja att använda sig av kodning som innebär att det empiriska materialet som har samlats in under undersökningen bryts ner i sina beståndsdelar och benämns. Kodning går till som så att det genomförs en genomgång av det empiriska materialet, där det sedan placeras etiketter på det som anses vara av teoretisk vikt eller av praktisk betydelse för de informanterna som studeras och dessa informanternas sociala verklighet (Bryman, 2018).

I början av bearbetningen av det empiriska materialet, valde vi ut nyckelord som gång på gång framkom i det empiriska materialet. De nyckelord som framkom ofta i det empiriska materialet var följande, socialt utanförskap, ensamhet, grupptillhörighet, vänner, självvalt, enkätundersökningar, pedagogerna, utbildning och den centrala elevhälsan. När kodningen hade genomförts, försökte vi finna och sätta ihop adekvata teman med hjälp av nyckelorden som hade framkommit genom kodningen. De teman som upptäcktes i det empiriska materialet var exempelvis skolkuratorns roll, socialt utanförskap – hur det upptäcks och motverkas, resurser och hur övrig skolpersonal kan påverka barn som befinner sig i socialt utanförskap. Efter detta har vi genomfört en kodning av varje tema, där vi sedan har hittat material som kan sammankopplas i underkategorier som i sin tur skapar huvudteman. Det som vi till sist har gjort är att vi har försökt hitta mönster för att kunna koppla vårt empiriska material till nuvarande kunskapsläge och teori till fenomenet socialt utanförskap bland barn i åldrarna 7–12 år.

Undersökningens tillförlitlighet

I kvalitativ forskning är det viktigt att undersökningen är trovärdig, överförbarhet, pålitlighet och att kunna styrka och konfirmera. Detta innebär att undersökningen är trovärdig om resultatet anses vara troliga eller sannolika. Undersökningen är överförbar om resultatet kan tillämpas på andra kontexter. Samtidigt som undersökningen är pålitlig om det kan påträffas likartade resultat vid ett annat forskningsstillfälle. Undersökningen går att styrka och konfirmera om forskarna har haft kontroll över sina värderingar, så att värderingarna inte har påverkat undersökningen på en avgörande eller skev viss (Bryman, 2018). I detta examensarbete har det varit viktigt för oss att inte skriva examensarbetet baserat på förutfattade meningar eftersom då har vi kunnat utveckla en djupare förståelse för ämnet socialt utanförskap bland barn. För att göra undersökningen trovärdig har vi gjort ett brett urval som är relevant utifrån våra frågeställningar. Samtidigt som informanterna har valts ut på grund av utbildning och yrkeserfarenhet.

Arbetsgång

Båda uppsatsskrivare har varit involverade i alla delar av uppsatsen, vi har haft olika ansvarsområden, men vi har stöttat varandra genom hela arbetet och varit lika delaktiga i uppsatsens samtliga delar.

Forskningsetik

De grundläggande etiska principerna är följande, att intervjuerna ska innebära frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet för de informanter som är involverade i forskningen. Detta innebär att deltagaren inte heller får lida skada av eller uppleva obehag genom sin medverkan. Det får inte heller inträffa bedrägeri eller falska förespeglningar såsom att viktig information undanhålls. forskningen får inte heller inkräkta på informanternas privatliv. Sedan är det också viktigt att informationskravet respekteras, som innebär att forskaren ska informera berörda personer om uppsatsens syfte. Viktigt att respektera är också samtyckeskravet som handlar om att informanterna i undersökningen får själva bestämma över sin medverkan. Ett annat krav som också måste uppfyllas är konfidentialitetskravet, detta innebär att personuppgifterna från informanterna måste förvaras så att obehöriga inte kan ta del av personuppgifterna. Detta kopplas i sin tur samman med nyttjandekravet som innebär att de uppgifter som samlas in från de enskilda informanterna endast får användas för forskningsändamålet (Bryman, 2018).

Enligt vetenskapsrådet (2017) beskriver de att forskaren i så stor utsträckning som möjligt ska skydda informanterna och att deltagande i sin tur är frivilligt. Därför kommer vi att respektera detta vid undersökningens genomförande. Informanterna kommer även att vara anonyma under hela examensarbetet, och benämns som antingen intervjuperson 1-6. Informanternas verksamhetsområde kommer inte heller att avslöjas i detta arbete. Ljudinspelningar och övriga material kommer att förvaras så att inte obehöriga personer kan nå materialet (Vetenskapsrådet, 2017).

RESULTAT OCH ANALYS

Resultat och analys kapitlet är uppbyggt efter följande teman, ett gemensamt vuxenansvar, det skolförebyggande arbetet, skolans betydelse, barns rätt till delaktighet och stigmatisering och socialt utanförskap. I dessa teman redovisas det empiriska materialet, tidigare forskning, Goffmans stigmatologi och Bowlbys anknytningssteori.

Ett gemensamt vuxenansvar

Strander (2001) beskriver att det är de vuxna som finns i barnets närmiljö som måste vara uppmärksamma på barnets reaktioner. De vuxna som anses finnas i barnets närmiljö förutom föräldrarna är personalen på skolan. Genom att skolpersonalen är uppmärksamma på att ingen av eleverna ska hamna utanför gemenskapen kan förebyggande insatser sättas in tidigt (Strander, 2001). Enligt Lidholm och Stålgren Patino (2014) borde tidiga insatser vara en självklarhet. En av de viktigaste arbetsuppgifterna som både lärare och skolkuratorer har är att motverka mobbning. Larsson (2010) beskriver att mobbning idag ses och presenteras som ett allvarligt problem som måste motverkas i skolan (Larsson, 2010). För att motverka risken att ett barn far illa menar Lidholm och Stålgren Patino (2014) att det är viktigt med en förbättrad samverkan för att lättare kunna möta barn som är i behov av hjälp.

Det är relevant med en god samverkan mellan de olika professionerna på skolan, för att kunna motverka socialt utanförskap bättre. Genom att skolpersonal samarbetar med varandra, kan detta leda till att socialt utanförskap bland barn i skolan kan upptäckas tidigare. Under våra intervjuer beskriver majoriteten av våra skolkuratorer vikten av ett nära samarbete med personalen på skolan.

“Jag anser inte att jag som skolkurator är ensam ansvarig för att främja hälsa och förebygga ohälsa hos eleverna. Vi på skolan måste hjälpas åt med detta arbete. Att hjälpa elever i social utsatthet måste vara ett arbete för all personal på skolan. Alla delar i verksamheten måste utformas för att främja hälsa, minska risken för ohälsa samt öka känslan av att vara inkluderad och delaktig. Det handlar om allt från utformningen av skolgården, till att personal alltid finns på plats ute på rasterna och att det finns en “vi”- känsla på skolan ” (Intervjuperson 3).

Uttalandet från intervjuperson 3 tyder på att ett nära samarbete mellan skolans personal är viktigt för att kunna främja hälsa och förebygga ohälsa hos eleverna. Som tidigare nämnt är Lidholm och Stålgren Patino (2014) av samma uppfattning, att det är viktigt med en god samverkan för att kunna möta barns behov av hjälp vid tex socialt utanförskap.

Vidare beskriver intervjuperson 3 hur samarbetet med övrig skolpersonal ser ut.

”Varje vecka träffar jag och andra representanter från elevhälsan pedagogerna i ett av teamen på skolan (skolan är indelad i totalt 4 team), för att gå igenom eleverna i just det teamet. Då har jag möjlighet att utifrån pedagogernas berättelser om eleverna eller elevgrupperna kunna identifiera ett misstänkt socialt utanförskap. Genom att jag, de andra i EHT och pedagogerna träffas regelbundet, ökar det våra chanser att kunna identifiera och stötta grupper och individer där vi behöver arbeta tillsammans för ökad inkludering och delaktighet, för att motverka ett socialt utanförskap hos eleverna” (Intervjuperson 3).

Detta innebär att intervjuperson 3 arbetar aktivt med att motverka socialt utanförskap på skolan och att alla ska känna sig inkluderade. Barnen blir socialt inkluderade både genom att vara en del av gemenskapen men också genom att vara fysiskt närvarande (Ytterhus 2003).

Intervjuperson 3 får uppbackning av intervjuperson 5 som även hon beskriver en form av gemensamt vuxenansvar i det förebyggande arbetet mot socialt utanförskap i skolan.

“Det kan tex tas upp på trygghetsteamet som jag leder. Där har vi en lärare och fritidspedagog från varje årskurs, för vi har en skola där det är uttalat att det är allas uppdrag och inte en skola som tex bara har ett litet team utan det är en skola där allas uppgift är att jobba med det” (intervjuperson 5).

Det som intervjuperson 5 också beskriver är att i det förebyggande arbetet är det viktigt att ha närvarande vuxna runt barnen, så att de hela tiden kan stötta upp och handleda barnen för att på så sätt bidra till en ökad social gemenskap.

“För barnen klarar inte av det här själva, dem är inte fullfjädrade sociala var-
reiser som har koll på allt utan de behöver handledning- även uppåt i åldrarna
av oss vuxna” (Intervjuperson 5).

Det som intervjuperson 5 beskriver går att koppla till sociala skyddsfaktorer. Som tidigare nämnt innebär sociala skyddsfaktorer att det finns ett skydd mot olika risker som tex skolbarn kan utsättas för. En av de risker som ett skolbarn riskerar utsättas för är socialt utanförskap, men genom att ha närvarande vuxna runt barnen som kan stötta upp och hjälpa vid behov så kan det bidra till ett ökat socialt skydd för barnet.

Det gemensamma vuxenansvaret går även att koppla till Bowlbys anknytningsteori som beskriver att alla människor, men framförallt barn har ett behov av att knyta an till en omhändertagande vuxen. En trygg och känslomässigt stabil relation till en eller flera vuxna kan bidra till en gynnsam utveckling för barnet. När barnet upplever den typen av relation till en eller flera vuxna innebär det att barnet känner att det har en trygg bas att återvända till vid motgångar och skrämmande händelser. En motgång i skolan kan tex innebära att man som elev känner sig utanför gemenskapen på exempelvis rasten. Har eleven då en bra och trygg relation till en eller flera vuxna på skolan, som eleven dessutom känner förtroende för så kan det bidra till att eleven vågar öppna upp om sitt upplevda problem (Mattila 2012).

För att ett barn ska kunna känna en grundtrygghet i livet behövs trygga och stabila anknytningspersoner i barnets närhet. Våra intervjupersoner beskriver på olika sätt hur skolorna arbetar för att ha trygga och stabila anknytningspersoner i barnens närhet.

“Det man gör är att det är oftast personalen ute på skolorna eller på rasterna som försöker se vad som händer. Men beroende på ålder i och för sig och ibland organiserar aktiviteter. Liksom organiserat olika aktiviteter på olika ställen så att man kan välja innan man går ut på rast. Att idag vill jag vara med på diskos till exempel. Rastdiskot och då går man dit och det kan vara olika (...)” (Intervjuperson 1).

Vi tolkar svaret från intervjuperson 1 som att kuratorn och övrig skolpersonal kan ses som en trygg anknytningsperson för eleverna på skolan. Detta på grund av att kuratorn och skolpersonalen i citatet ovan försöker inkludera barnet i gemenskapen. Genom att barnet känner att det finns någon i personalen som bryr sig om dem och ser barnet så kan detta leda till att barnet ser denna person som en trygg anknytning. Som tidigare nämnt kan en trygg anknytningsperson i barnets närhet bidra till att

barnet vågar öppna upp sig om sina upplevda problem. Ett tidigt upptäckande bidrar till att barnet redan från början kan få rätt hjälp samtidigt som det minskar risken att problemet hinner utvecklas och växa sig större.

Intervjuperson 2 beskriver vidare hur hon som skolkurator på olika sätt kan upptäcka att ett barn befinner sig i socialt utanförskap.

”Jag ser det, jag kan se det, jag kan höra det. Sedan kan det vara pedagoger som kommer och berättar eller jag själv, om jag gör någon egen iakttagelse när jag rör mig bland barnen. Det kan också vara föräldrar som ringer och är oroliga för sina barn. Det kan också vara så att mina skolor gör ju sina olika, eh, vad kan man säga, undersökningar” (Intervjuperson 2).

Att föräldrar kan upplevas som ett viktigt verktyg för att upptäcka socialt utanförskap bland barnen beskrivs även av intervjuperson 6.

“Genom ett nära samarbete med föräldrarna kan skolan upptäcka sådant vi inte själva ser med barnen” (Intervjuperson 6).

Även detta svar går att koppla till det Mattila (2012) beskriver om att det behövs trygga anknytningspersoner i barnets närhet som ser till barnets behov. Genom ett nära samarbete mellan skolkuratoren, övrig skolpersonal och föräldrarna så kan socialt utanförskap motverkas, samtidigt som det kan leda till en trygghet för barnet.

Ett återkommande svar från flera av våra intervjupersoner och som också kan kopplas samman med det gemensamma vuxen ansvaret är att många av skolkuratorerna såg handledningen av övrig skolpersonal som en av sina viktigaste arbetsuppgifter. Såhär svarade intervjuperson 5.

“Jag handleder ju tex jättemycket personal. Det är egentligen den största och kanske också den viktigaste arbetsuppgiften jag har, att handleda personalen runt elever med särskilda behov, som tex socialt utanförskap” (Intervjuperson 5).

Även intervjuperson 4 beskriver att en stor del av hennes arbetsuppgifter är att handleda mentorerna eftersom det är dem som har den vardagliga kontakten med eleverna. Detta i sig skulle då vara en förebyggande insats eftersom det är pedagogerna som träffar barnen på en daglig basis i skolan.

Det skolförebyggande arbetet

Som tidigare nämnt beskrivs den obligatoriska grundskolan vara en central arena för ett förebyggande socialt arbete. Ett förebyggande socialt arbete innebär att skolan arbetar för att minska utvecklingen av negativa risker hos eleverna. Målet med det skolsociala arbetet är att stärka barns rätt till en likvärdig utbildning (Backlund, Högdin & Spånberger Weitz, 2017). Genom att använda sig av olika verktyg kan skolan upptäcka och i bästa fall även förebygga socialt utanförskap bland eleverna.

Under intervjuerna framkommer det att flera av skolorna använder sig av trivsel- och likabehandlings enkäter som ett viktigt verktyg i att upptäcka socialt utanförskap bland eleverna.

”Vi på skolan har också trivsel- och likabehandlings enkäter som samtliga elever genomför två gånger per läsår. Enkäten är ett otroligt viktigt verktyg vad gäller att upptäcka socialt utanförskap hos eleverna på skolan. Eleverna får inte bara svara på frågor som rör dem själva, utan de får också ange om det finns elever på skolan de upplever som utanför eller som de inte tror har det bra på något sätt. Det är frivilligt att ange sitt namn på enkäten, men de allra flesta eleverna gör det ändå” (Intervjuperson 3).

Detta kan kopplas till Schjellerup Nielsen (2006) som beskriver att barnet också påverkar och skapar sin omgivning, men att omgivningen också påverkar och skapar barnet. Genom detta skaffar sig barnet normer och värderingar, samtidigt som barnet lär sig att fungera i det sociala livet. Vid denna process skapas också barnets personliga identitet och självuppfattningen börjar ta form. Genom detta lär sig barnet förstå andra men också sig själv (Schjellerup Nielsen, 2006).

När eleverna vågar öppna upp sig i enkäterna genom att skriva ut sitt namn, så möjliggör detta att det kan ske en förändring. En förändring som gör det möjligt för fler barn att känna sig delaktiga och inkluderade. Det vi också har tänkt på är risken med att enkäterna skulle kunna uppge ett vilseledande resultat. Detta i form av det som Nauert (2018) beskriver angående att många barn lider i det tysta. Detta eftersom man inte vill bli utpekad som avvikande genom att uppge i enkäterna att man inte är en del av gemenskapen. Detta går i sin tur att koppla till det Goffman beskriver om att det finns en klyfta mellan hur en människa bör vara och hur en person verkligen är och att detta kan påverka den enskilda individen. Om vi då utgår från att det finns en viss samhällelig förväntan på att man som elev ska ha kompisar i skolan och att eleverna känner till detta, så kan det leda till att eleverna uppger svar som de tror stämmer in på de samhälleliga förväntningarna istället för att uppge hur det faktiskt är. Därför anser vi att det inte bara är viktigt att skolorna använder sig av andra verktyg, som ett komplement till enkäterna, utan också nödvändigt. Detta eftersom brister i en metod kan stärkas upp med styrkor i en annan och vice versa. Ett annat verktyg som beskrivs av intervjuperson 5 är den kartläggning skolan gör där de tar hjälp av eleverna för att upptäcka eventuella brister i skolmiljön.

”(..). Vi har tex en kartläggning utifrån miljön som eleverna gör. Och där kan eleverna uppge att här tex är det aldrig några vuxna och där kan det hända saker. Och då kan det bli ett ställe man undviker eller söker sig till om man känner sig utanför. Att vi har koll på de här ställena, att eleverna får berätta för oss och att vi då kan agera genom att placera ut personal där då eller faktiskt se till så att vuxna under rasten går dit där då” (Intervjuperson 5).

Schjellerup Nielsen (2006) beskriver att en förutsättning för att utveckla social kompetens är genom ett ständigt samspel mellan barnet och den sociala omgivning barnet har runt omkring sig. Genom att skolan tar hjälp av elever i det förebyggande arbetet ökar möjligheten att upptäcka eventuella risker som de vuxna kan ha missat. Samtidigt som ett tidigt upptäckande kan leda till att skolan kan sätta in tidiga insatser som hjälper barnet in i gemenskapen och därmed får chans till att utveckla social kompetens (Schjellerup Nielsen, 2006).

Fler sätt att arbeta mot socialt utanförskap bland eleverna beskriver intervjuperson 6 i sitt svar.

”Vi har börjat med någonting som jag kallar för stödjande samtal och som är riktat till utsatta elever. Det går till som så att inför samtalet får den utsatta eleven bjuda in jämnåriga kamrater som man har en positiv bild utav och där min uppgift under samtalet blir av det stödjande slaget. Under samtalet sitter alltid en klasslärare med och för att kunna genomföra den typen av samtal krävs det att vi från föräldrarna får samtycke till att bryta eventuell sekretess. Jag upplever att metoden har fungerat bra och att de barn som fått prova på den hittills har blivit hjälpta av samtalen” (Intervjuperson 6).

Detta går att koppla till det som Nauert (2018) beskriver att skolorna bör arbeta aktivt med anti-mobbingsprogram men också att barnens föräldrar måste vara involverade och uppmärksamma i processen. Som vi tidigare nämnt anser vi att socialt utanförskap är en form av mobbning eftersom det stänger ute barn från den allmänna gemenskapen. Genom att hämta in samtycke från föräldrarna gör man även dem uppmärksamma på problemet vilket förhoppningsvis kan bidra till ett ökat samarbete mellan föräldrahem och skola. Det som har framkommit via den internationella forskningen tyder på att mobbning idag är ett socialt problem som existerar runt om i hela världen.

Även Rädda barnen (2001) beskriver i sin rapport att delaktighet och social gemenskap är en viktig förutsättning för en individs välbefinnande men särskilt viktig för barn som är beroende av vuxnas omsorg för sin trygghet och utveckling. Att vara delaktig innebär att bli lyssnad till och respekterad som en självständig person av andra (Rädda barnen 2001). Genom de stödjande samtalen med kuratorn, klasskompisarna och lärarna öppnas möjlighet för delaktighet upp för det enskilda barnet. Det som intervjuperson 6 tar upp i sitt svar tyder även på att de aktivt arbetar med att motverka socialt utanförskap på skolan och att alla ska känna sig inkluderade. Detta blir barnen genom att socialt inkluderad innebär att både vara en del av gemenskapen och att barnet får lov att vara fysiskt närvarande (Ytterhus 2003).

Intervjuperson 5 pratar om hur viktigt det är med planering och att skolan tänker ett extra varv kring det förebyggande arbetet mot socialt utanförskap. Vidare beskriver intervjuperson 5 att det måste finnas tydliga handlingsplaner för all personal att ta del av när det kommer till det förebyggande arbetet. Som ett exempel på skol förebyggande arbete tar intervjuperson 5 upp följande frågeställningar som skolan arbetar med vid placeringen av rastvakter.

”Hur ska vi tänka kring placeringen av personal på skolgården. Finns det något avskilt ställe på skolgården där det finns risk att någon blir utsatt för mobbning eller liknande. Hur kan vi göra för att motverka detta?” (Intervjuperson 5).

För att upptäcka eventuella risker menar intervjuperson 5 att det är viktigt med mycket personal kring barnen. Många vuxna individer som kan ha ögon och öron öppna och som kan stötta upp och handleda barnen under rasten. Men också vuxna som genom sin närvaro i barnens miljö tidigt kan fånga upp eventuella risker och därmed förebygga ett liv i socialt utanförskap. I socialstyrelsens rapport beskrivs skolan vara en plats där möjligheten att fånga upp barn i riskzonen vara stor (Socialstyrelsen 2017, s 21). Genom att se till så att där finns många närvarande vuxna i miljöerna där barnen vistas ökar möjligheterna att upptäcka eventuella risker.

Skolans betydelse

Det som Engström (2017) beskriver är att den svenska skolan är en av samhällets viktigaste institutioner när det kommer till barn och ungas utveckling (Engström 2017). Det som bland annat också tas upp i tidigare forskning kring skolans betydelse är att skolan beskrivs ha en central roll när det kommer till att upptäcka och förebygga socialt utanförskap bland eleverna (Backlund, Högdin & Spånberger Weitz, 2017). Skolan anses även vara en viktig plats för eleverna att utveckla sin identitet på, därför är det exempelvis viktigt att få eleverna att känna att de passar in och att de blir inkluderade i gemenskapen.

I Unicefs (2016) beskriver att allt fler barn halkar efter i det svenska samhället och att det finns stora skillnader i barns tillgång till utbildning, hälsa, levnadsstandard och välbefinnande. Vidare menar Unicef (2016) att dessa skillnader också påverkar barnens möjligheter att delta i samhället fullt ut (Unicef, 2016). Olofsson och Lundahl (2013) menar på att unga med svagast resurser har svårast att hantera utmaningar, som de unga sedan kommer att möta i form av utbildning och jobbsökande. Samtidigt som de beskriver att de etablerade världspolitiska systemet anses vara illa utformat för att i sin tur sedan kunna möta de sociala risker som de unga kommer att ställas inför (Olofsson och Lundahl, 2013).

Enligt skollagen (2010:800) har alla barn i Sverige skolplikt. Det ansvar som åläggs skolan är att försöka fånga upp de elever som lider av socialt utanförskap samtidigt som skolan ska arbeta förebyggande för att minska socialt utanförskap bland eleverna (Hallberg 2018).

Det är viktigt att få barn att känna att de är delaktiga i skolan, eftersom en marginalisering kan leda till att människor delar upp sig, som i det långa loppet kan leda till ett splittrat samhälle på sikt. Den grupp som sedan känner att de står utanför makten i ett samhälle kan exempelvis uppleva att de inte har samma möjligheter som andra att utbilda sig eller få arbete (Fahlgren, 2009). Lindstand och Brodin (2007) beskriver att alla barn har rätt till en skola och utbildning med kvalitet. Det som också beskrivs är begreppet "en skola för alla", där begreppet ska handla om inklusion och att alla ska få vara med och vara delaktiga (Lindstand & Brodin, 2007).

Vidare berättar intervjuperson 5 hur hon som skolkurator arbetar med socialt utanförskap bland barn.

"(..) det kräver ju mandat, från ledningen- från rektorn då att faktiskt få jobba med andra saker än bara enskilda samtal, vilket för mig är en mindre del av mitt arbete. Det är viktigt att vi jobbar förebyggande och att vi socionomer i skolan får mandat för det och då är det så att det tex tas upp i arbetslaget eller på trygghetsteamet eller också kanske det tas upp på det veckomöte som jag har med fritidsledarna och socialpedagogerna på våran skola och då kanske det kommer upp såhär "det här barnet har jag sett det här kring och är det någon annan som har sett något?" och så försöker man genom det tidigt uppmärksamma det man ser. Och att jag då handleder hur man kan göra, för då har vi diskussioner hur man skulle kunna arbeta vidare på det. En del av de här diskussionerna kan handla om hur man sätter ihop grupper och hur man ska kunna bygga nya constellationer mellan elever som kan ligga till grund vid klassplaceringar och så, Men också ren handledning till klasslärare i de lägre åldrarna hur man tex kan styra upp raster och klassrummen för att kunna

hitta en större kontaktyta mellan eleverna. Det tycker jag generellt att vi är ganska bra på” (intervjuperson 5).

I sitt svar poängterar intervjuperson 5 att en stor del av hennes arbetsuppgifter består av att handleda personal, att det är viktigt att all personal på skolan ser det som sin uppgift att arbeta förebyggande för att tidigt kunna uppmärksamma elever i riskzon att utveckla social problematik senare i livet. Backlund, Högdin, Spånberger Weitz (2017) beskriver skolan som en plats där möjligheten att fånga upp barn i riskzon är stor. Genom att skolan arbetar enligt intervjuperson 5 beskrivning ökar möjligheten att tidigt uppmärksamma eventuella risker hos barn och unga.

Vidare kan risk- och skyddsfaktorer kopplas till detta eftersom barn kan utveckla olika risk och skydd för att utveckla ett negativt beteende (Iwarsson, 2007). Det som är viktigt att komma ihåg är att skolan kan fungera både som en risk och skyddsfaktor beroende på vilket skyddsnet eleverna upplever att de har på skolan. Har de en trygg anknytningsperson på skolan, kan skolan i sig fungera som en skyddsfaktor. Medan skolan kan bli en riskfaktor om eleven inte känner sig delaktig och sedd.

Intervjuperson 1 beskriver att skolor har särskilda program för att motverka socialt utanförskap bland eleverna.

”Det finns också nått det finns särskilda program, asså utvecklade program som man jobbar efter i skolan. Nu hade vi faktiskt ett som jag inte kommer ihåg vad det heter. Med det var en bok, ett program som man utgick ifrån eleven. Eleven som var ensam pratade man med och så fick den namnge några andra elever som denna trodde att denna skulle kunna tycka om att vara med och som den trodde att den skulle liksom känna att den här, de här skulle kunna vara snälla eller de här skulle kunna hänga ihop och då pratar man med dem eleverna och så gjorde man en liten stödgrupp av dom. Liksom frågade om det var okej, skulle ni kunna tänka er att jobba, som till exempel Ida känner sig jätteensam och ledsen skulle ni kunna tänka er att vara ett extrastöd för Ida? Och jag upplevde aldrig att någon sa nej till det. Och då ta med den på matrasten och sitt med liksom och gå och spela och då kan ni komma ihåg att ta med Ida då och det där funkade väldigt bra” (Intervjuperson 1).

Genom detta som intervjuperson 1 beskriver kan socialt utanförskap motverkas, och genom detta kan även den sociala riskfaktorn ensamhet motverkas. Mattila (2012) beskriver att en av de riskfaktorer som finns som kan påverka barn och ungdomar negativt är ensamhet (Mattila, 2012). I detta som intervjuperson 1 beskriver så försöker skolpersonalen skapa ett skydd för barnet, i form av relationsskapande som är till fördel för barnet. Detta gör skolpersonalen för att försöka inkludera barnet i gemenskapen. Genom att skolpersonalen försöker skapa en skyddsfaktor i form av positiva relationer och tillhörighet, så bidrar detta till utvecklandet av en stabil tillvaro. Det som Intervjuperson 1 beskriver kan också anses vara en skyddsfaktor.

Intervjuperson 4 nämner att hon som skolkurator försöker utbilda eleverna som en del i det skolförebyggande arbetet.

”Hälsofrämjande och förebyggande arbetet som vi gör i skolan... ehm... där vi försöker och där vi försöker ha det här lite grann... utbildande ... att vi pratar

mycket om vad det finns för olika faktorer som gör att man mår bättre och att det går bättre för oss i livet... alltså... det här med sömn och kost och psykisk hälsa, stress och olika sätt att hantera jobbiga känslor på och alltså... allt det som blir det hälsofrämjande och förebyggande arbetet” (Intervjuperson 4).

Det som intervjuperson 4 vidare beskriver är följande.

”Vi kan ju aldrig motverka själva problematiken från början, alltså den kan ju finnas där, det är ju svårt... ehm... det uppdraget äger ju inte vi i skolan... att... ehm ... jobba för att missbruk ska försvinna eller att psykisk ohälsa överlag ska försvinna. Utan någonstans får vi ju prata mer om att det sker och hur man hanterar när man befinner sig i de situationerna så att säga... Sedan är det klart att på sikt, genom att vi informerar om val man kan göra i livet och hur man kan leva så kanske det såklart på sikt kan leda till att social problematik minskar...” (Intervjuperson 4).

Detta innebär att det hälsofrämjande arbete som skolan ska arbeta med är att försöka motverka ett negativt beteende genom att finnas där för eleverna. Samtidigt som de försöker ge eleverna verktyg för att minska utvecklingen av negativt beteende, genom att skolan bland annat informerar om hur viktigt det är sömn och kost samt hur barnen kan hantera negativa känslor och motgångar.

Ett annat svar från intervjuperson 3 tyder på att det finns ett risk- och skydds- perspektiv på skolan, som kuratorn arbetar väldigt aktivt med.

”Varje gång jag träffar en ny elev försöker jag kartlägga flera delar av elevens liv, för att se hur elevens nätverk ser ut, hur eleven uppfattar sig själv, hur eleven har det hemma och hur eleven har det i skolan. Det gör att jag snabbt kan identifiera riskfaktorer i en elevs liv, däribland socialt utanförskap. När jag stöttar en elev som befinner sig i ett socialt utanförskap brukar jag tänka att det inte enbart handlar om att undanröja risker och hinder som föreligger just nu, utan även sådana hinder som kan uppkomma senare i livet på grund av att personen haft ett socialt utanförskap i barndomen” (Intervjuperson 3).

Vidare beskriver intervjuperson 4 hur hon på olika sätt får kontakt med elever som upplever någon form av problematik.

”Elever som är placerade eller att man vet om att där finns en viss form av problematik men det behöver ju inte i sig innebära att man har kontakt med skolkuratorn. Utan jag får ju mina elever, eller de eleverna som jag har elevsamtal med dem kan jag få till mig på olika sätt. Dels kan det vara att de kommer själva, eller också kan det vara genom att en pedagog eller vårdnadshavare hör av sig till mig och vill att jag ska träffa en elev” (Intervjuperson 4).

Detta kartläggande som intervjuperson 3 gör kan vara avgörande för barn som upplever socialt utanförskap. Intervjuperson 4 beskriver även likande, men också att det finns ett samarbete med övrig skolpersonal, föräldrar och socialtjänst. Enligt Näsman (2012) så kan barn som upplever sig själva som annorlunda, kan i högre utsträckning också känna sig ensamma (Näsman, 2012). Samtidigt som de barn som också till detta är ekonomiskt utsatta kan arbeta upp olika strategier för att hantera de spänningar som kan uppkomma mellan barnet själva och jämnåriga. (Näsman,

2012). Genom att barnen upptäcks i tid och följs upp, kan barnen få chans till att känna en social gemenskap med andra som på så viss kan hjälpa barnet och bli som en skyddsfaktor senare i livet.

Det som beskrivs av intervjuperson 2 på frågan angående hur socialt utanförskap bland barn kan motverkas är följande.

”Dels så tänker jag kring det här på mentors nivå, vid utvecklingssamtalen och med enkäterna som görs under läsåret. Ehm... det är ju ett sätt att motverka och säkerställa att inget barn är utanför eller känner sig utanför...när det kommer till skolan. Ett sätt att säkerställa är ju att ta reda på att ingen känner sig utanför” (intervjuperson 2).

Det som intervjuperson 2 trycker på i sitt svar är att enkäterna och utvecklingssamtalen säkerställer att det tas reda på om någon av barnet känner sig utanför. Detta kan anses vara relevant att göra eftersom Höistad (1997) beskriver är att om ett barn blir illa behandlad och ser sig själv som värdelös under sin skoltid så finns det en risk för att barnet blir utsatt för mobbning även i vuxen ålder. Vidare menar Höistad (1997) att detta nedvärderande, osynliggörande bemötandet även skadar barnets självvärde (Höistad 1997). Den amerikanska forskningen från bland annat Nauert (2018) tyder även på att kronisk mobbning är förknippat med en lägre akademisk prestation, skolvägran och ett lågt självförtroende hos eleverna när det kommer till elevens egna akademiska förmågor. Det som Nauert (2018) också beskriver är att barn som lever i socialt utanförskap många gånger lider i det tysta. Med det menar Nauert (2018) att barnen försöker dölja hur de egentligen har det socialt (Rick Nauert, 2018). Om den amerikanska forskningen är överförbar på den svenska skulle det kunna betyda att svaren i enkäterna inte alltid uppger hela sanningen om hur en elev i skolan kan tänkas ha det rent socialt. Därmed anser vi att det är viktigt att skolkuratorerna är medvetna om detta och därför är extra uppmärksamma vid enkätgenomgången.

Svaret från intervjuperson 2 går även att koppla till risk och skyddsfaktorer eftersom om ett barn blir illa behandlat och ser sig själv som värdelös under sin skoltid så kan detta leda till att det finns en risk för barnet att bli utsatt för mobbning även i vuxen ålder. Detta tar även Thonberg (2017) upp där han visar på att det finns ett samband mellan en utsatthet för mobbning under uppväxten och depression, ångest och annan psykisk ohälsa under både uppväxten och senare i vuxen ålder (Thornberg 2017). Alltså är det en riskfaktor att hamna utanför den sociala gemenskapen under skoltiden, eftersom det kan ha en fortsatt påverkan på barnet i vuxen ålder.

Det som Schjellerup Nielsen (2006) också beskriver är att social kompetens både är en förutsättning för och ett resultat av ett samspel mellan barn och den sociala omgivningen. Viktigt att poängterar är att barnet påverkar och skapar sin omgivning, men också att omgivningen påverkar och skapar barnet. Genom detta skaffar sig också barnet normer och värderingar, samtidigt som barnet lär sig att fungera i det sociala livet. Vid denna process skapas också barnets personliga identitet och självuppfattningen börjar ta form. I detta börjar även barnet att lära sig förstå sig själv och andra (Schjellerup Nielsen, 2006). Därför anses social kompetens som en skyddsfaktor, eftersom det kan få barnet att skapa en positiv bild av sig själva och andra. Samtidigt som barnet bygger upp en trygghet, stark självkänsla och självbild.

Det som också kommer fram i intervjun med intervjuperson 2 är att de också genomför rastaktiviteter, precis som intervjuperson 1 beskriver. Detta kan anses vara en fungerande metod eftersom flera av skolorna arbetar med konceptet. Det som Schjellerup Nielsen (2006) också beskriver är att det är viktigt för barn att ingå i en social gemenskap, eftersom människan ur ett utvecklingsmässigt perspektiv är beroende av social kontakt med andra (Schjellerup Nielsen, 2006). Detta kan kopplas vidare till Thonberg (2013), som menar på att det är viktigt för både barn och unga att få tillhöra en grupp och social gemenskap. Detta för att barnet skapar sin egen identitet och självkänsla genom vilka grupper barnet tillhör, samtidigt som gruppen även påverkar barnets självkänsla och identitet. (Thornberg 2013). Genom att arrangera rastaktiviteter kan barnen lättare komma in i den sociala gemenskapen.

Barns rätt till delaktighet

Artikel 12 i barnrättskonventionen beskriver barns rätt till delaktighet och inflytande. Detta handlar bland annat om att barn har en rättighet till deltagande i en trygg miljö där de kan uttrycka sina tankar och känslor kring olika situationer (Swärd, 2016). Det anser vi gäller både i skolan och hemma eftersom det är där konsekvenserna av socialt utanförskap kan förhindras.

Vidare beskriver Brodin (2009) att grunden för barnkonventionen är tanken om att ett barn ska ha rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, samtidigt som de ska bli respekterade som individer. Brodin (2009) menar det finns fyra huvudprinciper: att alla barn har lika värde, att barnets bästa ska komma i främsta rummet, att barn har rätt till liv och utveckling samt att barn ska kunna påverka sin egen situation -genom att barnet exempelvis får göra sin röst hörd (Brodin, 2009). Två av de internationella artiklarna tar också upp att många av de barn som blir mobbade lider i tystnad och är ovilliga att berätta för sina föräldrar eller lärare på grund av rädsla för repressalier eller att de känner skuld och skam för att de blir utsatta för mobbning (Wolke & Lereya, 2015: Rick Nauert, 2018). Vidare kan detta kopplas till Jonsdottir (2007) som beskriver att Piaget även menar på att det finns studier som visar på att ett upplevt utanförskap i barndomen kan leda till förödande konsekvenser senare i livet (Jonsdottir, 2007). Detta anser vi är viktigt att förtydliga eftersom socialt utanförskap kan få en negativ inverkan på barnets framtid.

Intervjuperson 1 svarar såhär på hur socialt utanförskap bland barn kan upptäckas.

”Jag tycker att man kan se det genom att barn går ensamma, man kan se det genom att man inte har några riktigt nära vänner och att ett barn hoppar mellan olika vänner, olika grupperingar och så. Att man inte har någon man särskilt håller sig till. En del barn sitter själva och håller på med sina telefoner eller läser böcker” (Intervjuperson 1).

Intervjuperson 1 beskriver att socialt utanförskap kan uppmärksammas genom att barnet inte tillhör någon speciell umgängeskrets utan istället ”hoppar” mellan olika sociala gemenskaper. Vidare beskriver intervjuperson 4 att socialt utanförskap kan upptäckas genom olika mötesformer. Detta kan kopplas till begreppet KASAM som innebär att barnen måste känna en känsla av sammanhang. Detta går att förklara genom att barnet måste uppleva att det som sker inom barnet och i barnets omgivning är begripligt. Barnet måste också känna att där finns en hanterbarhet, som innebär att barnet upplever sig ha resurser för att möta motgångar. Samtidigt som det också för barnet finns en känsla av meningsfullhet, alltså att barnen känner att det

finns en mening med deras liv och att barnet också har tillgång till det som känns viktigt för barnet (Iwarsson 2007).

Barnen som intervjuperson 1 beskriver har inget gemensamt sammanhang där de känner att de passar in. Barnen hoppar mellan olika vänner och grupperingar, samtidigt som vissa barn väljer att sitta ensamma och vara upptagna med annat för att på så sätt dölja sin ensamhet. Detta i sin tur kan leda till att barnet känner att livet inte är begripligt eftersom de inte förstår varför de inte har någon bästa vän som de alltid kan lita på och umgås med. Detta kan göra att barnet inte känner att de kan hantera de motgångar som de möter, att barnet känner sig ensam och isolerad. Om ett barn känner sig ensam och isolerad kan följden bli att barnet väljer att dra sig undan mer och mer eftersom barnet känner att de ändå inte passar in. Som Mattila (2012) tidigare nämnt kan detta yttra sig genom att barnet stannar hemma från skolan och därmed innehar en hög skolfrånvaro, vilket i sig är en risk eftersom det då kan bli svårare för skolan att upptäcka och arbeta mot det sociala utanförskapet hos barnet då man till exempel riskerar att förväxla det med att barnet är hemma på grund av sjukdom. När ett barn upplever att de stängs ute från gemenskapen kan det leda till att barnet inte upplever sitt liv som meningsfullt. Följden kan då bli att barnet känner sig ensam och att barnet känner att det egentligen inte finns någon som bryr sig om barnet, samtidigt som barnet kan känna att den är annorlunda.

Vidare beskriver intervjuperson 1 att elevers avsaknad av resurser synliggörs redan tidigt i åldrarna.

”Du behöver inte gå på högstadiet för det. Kläder, skor och telefoner. Det börjar redan i lågstadiet” (Intervjuperson 1).

Detta i sin tur tolkar vi som att barn kan bli uteslutna från det sociala sammanhanget genom att de inte har rätt kläder eller teknisk utrustning. Detta kan i sin tur göra att barnet känner att de inte passar in i skolans olika kompisgäng eftersom det finns en avsaknad av resurser. Detta tar Näsman (2012) också upp “att barn upplever att det sker en begränsning av deras sociala liv eftersom umgänget med andra barn ofta kräver teknisk utrustning” (Näsman, 2012 s. 26) som exempelvis datorer, nätuppkoppling, mobiltelefoner och liknande. Detta innebär i sin tur att den *nya* tekniken kan bidra till nya former av utanförskap (Näsman, 2012).

De nya formerna av utanförskap kan då bidra till att barnet inte upplever omgivningen som begriplig eftersom barnet inte förstår varför det är viktigt att bära märkeskläder, samtidigt som barnet inte förstår varför de själva inte bär märkeskläder. Eller helt enkelt varför inte barnets föräldrar köper märkeskläder åt dem. Detta i sin tur kan skapa en känsla av utanförskap och att barnet inte känner sig förstådd. Detta blir i sin tur svårt för barnet att hantera, eftersom föräldrarna kanske av olika anledningarna inte väljer att köpa märkeskläder till sitt barn. Känner sig inte barnet hört av föräldrarna så kan detta skapa ett kommunikationsproblem mellan barn och förälder. Vilket kan göra det svårare för barnet att möta andra motgångar, eftersom barnet känner att den har en resursbrist. Det beskrivs i citatet att det kan anses vara väldigt meningsfullt och betydelsefullt att bära märkeskläder i skolan. Detta kan göra att barnet känner att det inte finns någon mening i livet eftersom allting tycks handla om vad man bär för kläder och att det är det som blir betydelsefullt i skolan.

Vidare beskriver intervjuperson 4 hur hon försöker handleda sina kollegor genom att förklara varför en elev beter sig på ett visst sätt.

”(...) mötesformer tänker jag på, där man möter pedagoger, eller handleder situationer, där man diskuterar elevernas behov. Och där man behöver belysa dem delarna då som handlar om att... det kanske är en elev som betar sig på ett visst sätt utifrån att... man vet att det finns en social problematik” (Intervjuperson 4).

Detta kan kopplas till Schjellerup Niensens (2006) beskrivning av social marginalisering. Social marginalisering innebär att en del barn inte till fullo ges tillträde till en specifik social enhet eller grupp. Detta i sin tur innebär att det finns en del barn som blir utestänga eller utfrysta ur gemenskapen. Genom detta är det viktigt för alla människor att ingå i en social gemenskap, eftersom utvecklingsmässigt är människan beroende av social kontakt med andra (Schjellerup Nielsen, 2006).

Stigmatisering och socialt utanförskap

Det som också är relevant att koppla till det empiriska materialet angående barns rätt till delaktighet är Goffmans (1971) stigmatologi. Det som Goffmans (1971) stigmatologi beskriver är att varje samhälle avgör vilka medel som kommer till användning för att kunna dela in människor i olika kategorier. Samtidigt som det även avgör vilka egenskaper som kommer att betraktas som naturliga inom varje kategori. Det som Goffman (1971) också menar är att den som uppfattas som socialt avvikande också kan tilldelas rollen utan att personen i fråga har ett eget val. Vidare menar Goffman (1991) att detta trycket från samhället kan göra att de utnämnda avvikarna så småningom väljer att acceptera den tilldelade rollen från samhället och då blir även personen/personerna stigmatiserade. (Goffman 1971). Stigma beskrivs även som ett slags tillskrivet tecken som en människa har fått som indikerar på att denna människan anses vara underlägsen eller mindre värd. Att vara stigmatiserad beskrivs som att vara brännmärkt, missaktad och vanärad, alltså att personen ska uppfattas och behandlas på ett mindervärdigt sätt (Karlsson, Kuusela, Rantakeisu, 2013). Stigma är också något som har blivit skapat av samhället, som handlar om vad som är socialt accepterat och inte. Stigma blir alltså det som inte är socialt accepterat av majoriteten av människor i ett samhälle. Vilket gör att stigmatiseringen är en process där den stigmatiserade människor görs mindre mänsklig än resten av samhället, alternativt gruppen. Detta innebär att stigmatiseringen blir att människor motarbetas och utestängs av andra människor eftersom människorna anses vara anorlunda på något sätt. Vilket i sin tur kan få konsekvenser som exempelvis att chanserna på arbetsmarknaden minskar, att det blir svårare att hyra lägenheten eller få lån (Lalander & Johansson, 2017).

I intervjuperson 1:s svar tyder det på att barnen som drar sig undan känner att de inte har en given plats i en social grupp eller gemenskap och att barnen även *hoppas* mellan olika sociala gemenskaper eftersom de inte har en given plats i det sociala sammanhanget.

”Jag tycker att man kan se det genom att barn går ensamma, man kan se det genom att man inte har några riktigt nära vänner och att ett barn hoppas mellan olika vänner, olika grupperingar och så. Att man inte har någon man särskilt håller sig till. En del barn sitter själva och håller på med sina telefoner eller läser böcker så” (Intervjuperson 1).

Detta tyder på att det finns stigmatiserade individer på skolan. Att det finns barn som blir utestänga eller som väljer att bli utestänga för att dessa barn känner att de

inte passar in. Detta kan vara för att de andra barnen betraktar dessa barn som avvikande från den sociala normen som finns på skolan. Det kan exempelvis vara att barnen inte bär märkeskläder, har en brytning med mera.

Intervjuperson 5 beskriver att socialt utanförskap kan upptäckas och att stigmatiseringen kan minska,

” (...) genom att vi har många närvarande vuxna. Det vill säga om vi nu pratar skolan då, så är min tanke att alla vuxna på skolan måste ha samma uppdrag. Det är inte bara fritidsledarna som ska försöka, utan alla vuxna på skolan ska ha det som skollagen säger eller det som läroplanen säger att det är ju ett uppdrag, inte två- dvs det skolsociala arbetet och det socialpedagogiska arbetet, det är ett uppdrag. Ehm för alla måste ha sina ögon och öron öppna” (intervjuperson 5).

Intervjuperson 4 beskriver att de på deras skola arbetar med att motverka stigmatisering genom att informera elever angående följande.

”Det handlar väl mer om att i så fall ge kunskap att om att om man går klart skolan och vad man själv ... vad är det som gör att man har möjlighet att stå på egna ben och alltså... det här att ... att gå ut med betyg så att man kan komma in på gymnasiet och kunna gå ut gymnasiet... det är liksom sådana stora faktorer som bidrar till hur det blir för en i livet och hur man själv kan påverka folk på det viset” (Intervjuperson 4).

Detta innebär att intervjuperson 4:s skola arbetar med att beskriva fördelarna med en slutförd skolgång och vikten av att kunna stå på egna ben. Vilket handlar om att skolan vill försöka förebygga att eleverna blir stigmatiserade i framtiden. Dock anser vi att det kan vara så att det finns barn som redan blir stigmatiserade i skolan på grund av kön, sexuell läggning med mera. Så det handlar om att skolan också måste arbeta med att bryta stigmatiseringen som existerar i skolans miljö.

För att motverka stigmatisering och utanförskap beskriver intervjuperson 4 att även hennes skola anordnar rastaktiviteter.

”Mm, det finns ju framför allt från f-6 sådana här uppstyra rastaktiviteter, fler gånger i veckan och det är också en sådan här grej där man hör mycket på skolorna att man jobbar rätt så mycket med. Att försöka erbjuda det som, ehm... att det är många vuxna ute men också det här att det finns dem här styrda aktiviteterna att man tex säger att på tio rasten så samlas dem där och där som vill göra detta och detta... och så är det så att där finns en vuxen som håller i den leken eller aktiviteten” (Intervjuperson 4).

Utifrån intervjuerna verkar det som att de flesta utav skolorna arbetar med rastaktiviteter för att motverka att det sker stigmatisering och att barn blir lämnade utanför den sociala gemenskapen.

Begreppet norm, det som anses vara det genomsnittliga eller hur saker och ting bör vara skapar en motpol till det som är avvikande och oönskat. Genom stigmatisering så skapas det avvikare, de personer som anses avvika från normen (Börjesson, 1997: Baggens, 2006). Det beskrivs även att normalitet är en typ av social anpass-

ning där det handlar om att barnet kan hitta en balans. Om barnet anses vara obalanserad räknas också barnet som avvikande (Börjesson & Palmblad, 2003). Tideman (2004) beskriver också att det är i skolan som barns avvikelser och/eller svårigheter främst upptäckts (Tideman, 2004).

AVSLUTANDE DISKUSSION

Det som har framkommit i undersökningen är att skolkuratoren och övrig skolpersonal har ett stort ansvar för att motverka socialt utanförskap. Samtidigt som det är viktigt att det sker ett samarbete mellan alla professioner på skolan för att identifiera barn som kan befinna sig i socialt utanförskap. Det som även har kommit fram är att skolan har en stor betydelse i att förebygga bland annat psykisk ohälsa och socialt utanförskap. Det finns skolplikt i Sverige vilket gör att barn måste befinna sig i skolan under stora delar av deras dag. Genom detta är skolan en viktig arena för att få barn att utvecklas, bygga självförtroende och känna sig förstådda och delaktiga. I kategorin barns rätt till delaktighet har analysen visat att det är viktigt för barn att känna sig förstådda och delaktiga i samhället. När barn känner sig förstådda och delaktiga i samhället så kan social marginalisering motverkas. Skolan ska vara inkluderande för alla barn, samtidigt som skolan ska vara en plats för alla. Detta tyder på att skolan aktivt måste fortsätta arbeta med att motverka socialt utanförskap bland eleverna och att detta är en viktig uppgift för att motverka socialt utanförskap senare i livet.

Det som även har framkommit genom undersökningen är att både skolkuratorerna och övrig skolpersonal kan fungera som skyddsfaktorer för barn som befinner sig i socialt utanförskap. Samtidigt som skolan kan både fungera som en risk och skyddsfaktor beroende på om barnet som befinner sig i socialt utanförskap upptäcks eller inte. KASAM, känslan av sammanhang beskriver även att barnen måste känna att de känner sig sedda och delaktiga i skolan, vilket informanterna också intygar. Genom att barnen känner en känsla av sammanhang, så kan detta leda till att barnet känner att skolan är en trygg plats där barnet känner sig sedd och delaktig.

Bowlbys anknytningsteori visar också på att skolkuratoren och även barnets lärare/mentor kan fungera som en viktig anknytningsperson för barnet under skolgången. Denna anknytningsperson kan vara ett skyddsnät för eleven, där eleven vågar att öppna upp om eleven känner sig otrygg eller icke delaktig. Goffmans stigmatteori har kunnat kopplas till det empiriska materialet genom att informanternas skolor arbetar aktivt med att motverka stigmatisering på skolorna. Skolorna förebygger stigmatisering genom att prata med eleverna angående hur viktigt det är med en fullföljd och slutförd skolgång. Samtidigt som de även informerar eleverna om hur psykisk ohälsa kan förebyggas, genom exempelvis god kosthållning och sömn.

Resultatdiskussion

Det som har framkommit i undersökningen är att de flesta utav informanternas skolor arbetar med rastaktiviteter för att motverka socialt utanförskap. Rastaktiviteterna bygger på att det alltid finns en pedagog som övervakar aktiviteten och ser till så att alla barn har någon att leka med. Det som kuratorerna också gör för att motverka socialt utanförskap bland barn är att vara synliga på skolan, som exempelvis på rasterna. Samtidigt som kuratorerna även har enskilda samtal med elever som behöver extra stöd. För att lokalisera eleverna som uppfattar sig själva som utanför och exkluderade genomförs enkäter som alla elever får genomföra, samtidigt som lärarna försöker lyfta ämnet under utvecklingssamtal.

Kuratorerna upptäcker oftast socialt utanförskap bland barnen på grund av de själva ser det, övrig skolpersonal meddelar eller/och att barnen kommer själv och pratar om det antingen med kuratorn själv eller med sin mentor. Kuratorerna kan även som beskrivit innan upptäcka socialt utanförskap genom de enkäter som eleverna kontinuerligt genomför.

Det som också har kommit fram under arbetets gång är att skolkuratorer på ett sätt kan känna sig ensamma i sin yrkesroll på skolan. Det som vi har lagt märke till i det empiriska materialet är att för att skolkuratorerna ska kunna utföra sitt arbete på ett bra sätt så är det viktigt med att det finns en god samverkan med andra aktörer, såsom lärare, övrig skolpersonal och socialtjänst.

De svar som vi har fått fram genom undersökningen visar på att skolan har en stor betydande roll för att motverka och förhindra socialt utanförskap i skolan. Skolan har en central roll när det kommer till att upptäcka och förebygga socialt utanförskap bland barn. Skolan är alltså en central arena för att arbeta med förebyggande socialt arbete (Backlund, Högdin & Spånberger Weitz, 2017).

De svar som vi har fått från informanterna visar på att de arbetar aktivt med förebyggande socialt arbete genom att bland annat informera eleverna om hur de kan förbättra sin hälsa, erbjuda samtal och genomförande av aktiviteter såsom rastaktiviteter.

De konsekvenser som kan bli av socialt utanförskap är att det kan leda till att barnet blir stigmatiserat, att frånvaron i skolan ökar, ofullständiga skolbetyg, ensamhet och att barnet väljer att isolera sig. Barn som upplever socialt utanförskap i skolan har en högre risk att drabbas av psykisk ohälsa i vuxen ålder. I vuxen ålder kan även barnet få svårt att skaffa sig arbete på grund av ofullständiga skolbetyg samt att barnet även kan utveckla en rad negativa beteenden.

Det som också har varit centralt i examensarbetet är risk och skyddsfaktorer. Att det finns antingen en risk eller ett skydd för barnen att utveckla socialt utanförskap i skolan. Skolpersonal och skolkuratorer är väsentliga personer för att förebygga socialt utanförskap bland barn. Dessa personer fungerar som ett skydd för barnen att utveckla negativa beteenden, samtidigt som de också hjälper barnen att hantera och minska förekomsten av negativa beteenden. Detta gör informanterna genom bland annat att använda sig av enkäter och vara synliga i skolan. Det som är en riskfaktor i sig själv är socialt utanförskap, mobbning och ensamhet. Därför arbetar skolkuratorn och övrig personal med att förhindra att riskfaktorer uppkommer i skolans miljö.

En annan central del som har tagits upp i examensarbetet är begreppet KASAM, känsla av sammanhang. Som bygger på begreppen hanterbarhet, begriplighet och meningsfullhet. Det som har framkommit i materialet är att barn behöver känna att de har ett sammanhang. Att de känner att de får vara med och bli sedda och att detta i sin tur kan leda till att barnet känner att de kan hantera motgångar som möter dem och att de har resurser till det. Samtidigt som barnet känner att de begriper sig själva och sin omgivning och att de känner en mening med livet.

Det som det också har varit fokus på i examensarbetet är anknytning. Utifrån informanternas svar kan vi säga att skolpersonal och även kuratorn kan fungera som en

viktig anknytningsperson för barnen. Detta vet även informanterna om, vilket kan skapa en trygghet för barn som känner sig utsatta och exkluderade i skolan. Det som också har framkommit under intervjuerna är att det finns en medvetenhet om vikten av närvarande vuxna både i klassrummen men också på rasterna och att detta då är en viktig del i det förebyggande arbetet på skolan.

Under intervjuerna beskriver två av våra informanter att det på deras skolor finns ett direkt utformat arbete för att bryta stigmatiseringen som redan finns bland eleverna. Detta gör man genom att bjuda in andra prosociala elever i samtalet mellan den stigmatiserade eleven och skolkuratorn. Genom att bjuda in fler barn i samtalet försöker man med hjälp av skolkuratorn bidra till att det stigmatiserade barnet ska inkluderas i gemenskapen. Detta anser skolkuratorerna vara ett viktigt arbete som de upplever har fungerat bra för de elever som hittills har fått prova på det. Här beskrivs också ett nära samarbete med föräldrarna till det stigmatiserade barnet ha en avgörande betydelse då vårdnadshavarna måste godkänna att sekretessen vid samtalet med deras barn och övriga skolkamrater bryts. Att bryta stigmatiseringen av ett barn anses vara oerhört viktigt eftersom det kan bidra till att barnet känner sig utanför gemenskapen. Vidare framgår det i intervjuerna att en del av skolorna försöker förebygga ett framtida utanförskap genom att informera eleverna om vikten med en slutförd skolgång. Att det är där skolorna lägger sitt fokus, att ha fullständiga skolbetyg. Medan vi anser att fokus borde ligga på att bryta stigmatiseringen eftersom det är det som kan skapa socialt utanförskap i skolan. Mer fokus borde vara på rastaktiviteter, föreläsningar och att bygga upp elevernas självkänsla och identitet. Under intervju 5 lyfter en av våra skolkuratorer hur hemläxor borde förbjudas som en del i det förebyggande arbetet mot en jämställd skola. Detta eftersom alla barn inte har samma möjligheter att få hjälp med läxläsningen hemma och att detta i sin tur leder till olika förutsättningar för eleverna. Istället menar intervjuperson 5 att all läxläsning istället bör ske under skoltid. Fördelen med att läxläsningen sker under skoltid är att det då finns tillgång till utbildad personal som kan stötta upp och hjälpa eleverna.

Metoddiskussion

En kvalitativ studie kan handla om att undersöka betydelsen av fenomenet för den enskilda individen. Det innebär att vi i vår undersökning har undersökt vad skolkuratorer har för upplevelser kring barn som befinner sig i socialt utanförskap i skolan samt hur skolkuratorerna arbetar för att motverka socialt utanförskap bland eleverna.

Vi har funnit att resultatet från det empiriska materialet har haft ett nära samband till kapitlet nuvarande kunskapsläge. Det går även att se kopplingar från internationell forskning på forskningsfältet socialt utanförskap. Materialet som återfinns i kunskapsläget är hämtat från vetenskapliga rapporter, artiklar och litteratur. Forskningen på fältet socialt utanförskap har haft ett brett omfång, dock så finns det en bredare och mer gedigen forskning på socialt utanförskap bland förskolebarn. Detta kan i sin tur bero på att forskaren inom socialt arbete vill kunna förstå och bilda en uppfattning om hur socialt utanförskap bland barn kan bekämpas mest effektivt, eftersom det är först i förskolan som barn får uppleva en del av den framtida skolmiljön. Men det har varit relevant för vårt examensarbete också eftersom det har gett oss en förförståelse i vart den sociala utanförskapen redan kan börja och vad detta kan bero på som exempelvis att hierarkier redan i förskolan börjar att byggas upp. Resultatet från det empiriska materialet och kapitlet kunskapsläget har kunnat sammanföras med Goffmans stigmatteori och Bowlbys anknytningsteori. Detta dels

på grund av att skolkuratorn samt övrig skolpersonal kan fungera som trygga anknytningspersoner i skolan och att skolkuratorns, elevhälsans och övrig skolpersonals roll är att motverka att stigmatisering sker i skolan, genom att bland annat aktivt motverka socialt utanförskap och psykisk ohälsa.

Det empiriska materialet kommer från skolkuratorer som varit verksamma med barn i åldern 7–12 år under minst 1 år. Under intervjuerna har vi ställt öppna frågor för att minska risken att informanterna påverkas. I vår intervjumall har fokuset från vår sida legat på att ställa öppna frågor eftersom vi inte vill att frågorna ska bli ledande. En av fördelarna med att ställa öppna frågor under intervjun är att det ökar möjligheten att ställa följdfrågor om något under intervjun känns oklart. Vi har också gjort en utvärdering efter första intervjun för att möjliggöra en förbättring hos oss själva som intervjuare. Resultatet av utvärderingen visade på att vi borde inleda intervjuerna med några kortare frågor i hopp om att försöka framkalla ett mer avslappnat samtal mellan båda parterna. Vi upplevde utvärderingen som värdefull och förändringen fick enligt oss önskad effekt.

Det som dock kan anses vara vilseledande är att vi som forskare har kunnat påverka resultat till viss del eftersom det är vi som har valt ut de delar som vi anser passar bäst in i studien. Samtidigt som det är väldigt svårt för en forskare att vara helt värderingsfri och objektiv i sin forskning på grund av att det är vi som forskare som har valt ut ämnesområde, metod, teori och även bestämmer och väljer ut vad som ska ingå i kapitalet kunskapsläge. Med det sagt har våra frågor ändå varit öppna, vilket innebär att vår möjlighet att påverka informanterna skulle kunna bedömas som relativt låg samtidigt som vi bara lyft fram de intervjusvar som varit återkommande från minst två av våra informanter.

En annan sak som varit problematiskt under examensarbetet är att det har varit svårt att få tag i informanter, samtidigt som det har blivit avhopp bland informanterna på grund av olika anledningar. Det som också kan anses ha varit problematiskt är att socialt utanförskap som ämne är väldigt stort och brett. Därför har vi valt att avgränsa området till att enbart innefatta det sociala utanförskapet som kan upplevas av barn i skolans miljö.

Förslag till vidare forskning

Det som har framkommit i studien är att skolkuratorer arbetar aktivt med främjande socialt arbete. Genom att genomföra rastaktiviteter, involvera övrig skolpersonal, genomföra enskilda samtal med elever och att använda sig av trivsel- och likabehandlingsenkäter. Det som studien också har visat på är att socialt utanförskap är ett brett ämne och problematik. Skolkuratorer ser att det existerar socialt utanförskap bland barn på grund av att vissa barn går ensamma och känner att de inte riktigt har någon grupp tillhörighet i skolan. Samtidigt som barnet också hoppar mellan olika vängrupper.

Skolkuratorer upplever att socialt utanförskap bland barn är ett brett och svårt ämne, men det som kan konstateras är att socialt utanförskap bottnar i att barn blir exkluderade från sociala gemenskaper. Under examensarbetet har vi också tittat på internationell forskning som tyder på att socialt utanförskap som räknas till kategorin mobbning är ett globalt problem som existerar på de flesta skolor runt om i världen. Samtidigt som socialt utanförskap kan upptäckas redan i förskolan, när barnen redan där bygger upp olika sociala hierarkier.

Det som vi också vill passa på att lyfta är att den internationella forskningen främst amerikansk tyder på att mobbning och socialt utanförskap också kan ses som ett globalt problem. I Sverige kan ett barns avvikande beteende, anses vara individuellt och inte längre ett problem på gruppnivå. I Amerika verkar det som att skolpersonal försöker blunda för att problemet existerar, samtidigt som det inte finns någon direkt utarbetad plan för att motverka socialt utanförskap. Detta kan vara ett nytt internationellt forskningsområde att fördjupa sig i.

Nya forskningsområden som skulle kunna undersökas i framtiden som kan förklara socialt utanförskap, är att göra mer forskning i förskolan och se vad det är som skapar de sociala hierarkierna och hur de redan i förskolan kan motverkas. Genom detta så kan många barn upptäckas i tid och behöver inte gå hela sin skolgång med att känna sig exkluderade från klassen. Samtidigt som riskbeteenden stoppas från att utvecklas som i sin tur kan påverka barnen i vuxen ålder, i form av missbruk, social isolering och psykisk ohälsa.

REFERENSER

Aspers, Patrik (2007, 2011) *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber AB.

Backlund, Åsa (2007) *Elevvård i grundskolan: Resurser, organisering och praktik*.

Diss. Stockholm: Stockholms utniversitet, 2007.

Tillgänglig på internet: http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su_diva-6760

Backlund, Åsa, Högdin, Sara & Weitz, Ylva Spånberger (red.) (2017). *Skolsocialt arbete: skolan som plats för och del i det sociala arbetet*. Första upplagan Malmö: Gleerups Utbildning AB

Baggens, Christina (2006). Hur normalitet skapas och förändras under det dagliga arbetet i grundskolan. *Normalitetens förhandling och förvandling: en antologi om barn, skola och föräldraskap*. S. 197–229.

Björk, Gunilla (1995). *Mobbning – ett spel om makt: fyra fallstudier av mobbning i skolmiljö*. Lic.-avh. Göteborg: Univ.

Bowlby, John (1973). *Attachment and loss*. Vol. 2, Separation: anxiety and anger. London: Hogarth Press.

Broberg, Anders (2008). *Anknytning i praktiken: tillämpningar av anknytningsteorin*, 1. Utg. Stockholm: Natur och kultur.

Bryman, Alan, (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Upplaga 3 Stockholm: Liber

Börjesson, Mats. (1997). *Om skolbarns olikheter: diskurser kring "särskilda behov" i skolan - med historiska jämförelsepunkter*. Stockholm: Statens skolverk.

Börjesson, Mats. & Palmblad, Eva. (red.) (2003). *Problembarnets århundrade: normalitet, expertis och visionen om framsteg*. Lund: Studentlitteratur.

D-Wester, Yonne (2005) *Socionomen i skolan*. 1. uppl. Stockholm: Gothia

Engström, Ingemar (red.) (2017) *Skolans arbete med elevers psykiska hälsa*. Första upplagan Malmö: Gleerups

Fahlgren, Mats (2009) *Att uppleva utanförskap*. Stockholm: Forskningsområdet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).

Fors, Zelma (1993). *Obalans i makt, fallstudier av barnmobbning*. Göteborgs Universitet Psykologiska institutionen; 6.

Goffman Erving (1971). *Stigma; den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén och Sjögren.

Hallberg, Ulrika (2018). *Unga med psykisk ohälsa, självskadebeteende och självmordstankar: en kunskaps översikt*. Första upplagan Stockholm: Liber.

Hyden, Lars- Christer & Hyden, Margareta (red.) (1997). Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv [Elektronisk resurs] Stockholm: Liber

Tillgänglig på internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-33983>

Höistad Gunnar. (1994). *Mobbning: en bok om att förebygga, upptäcka och stoppa mobbning*: en handbok. Stockholm: Informationsförl.

Ilardi, Stephen (2009) *Social Isolation: A Modern Plague*.

Hämtad 2019-05-15

<https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-depression-cure/200907/social-isolation-modern-plague>

Iwarsson Petter, (2007) *Samtal med barn och ungdomar: erfarenheter från arbetet på BRIS*. Stockholm: Gothia

Johanneson, Annika & Winberg, Sven (2001) *Barns rättigheter i Sverige: Tema: utanför eller delaktig?: bokslut 2001*. Stockholm: Rädda barnen

Jonsdottir, Fanny (2007). *Barns kamratrelationer i förskolan: samhörighet, tillhörighet, vänskap, utanförskap*. Diss. Lund: Lunds universitet.

Tillgänglig på internet: <http://hdl.handle.net/2043/4984>

Karlsson, Lis Bodil, Kuusela, Kristi, Rantakeisu, Ulla, Svedberg, Lars & Wollter, Filip (red.) (2013) *Utsatthet, marginalisering och utanförskap*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Killén, Kari (2009). *Barndomen varar i generationer: om förebyggande arbete med utsatta familjer*. 2., uppdaterade och bearbetade uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lalander, Philip & Johansson, Thomas (2017) *Ungdomsgrupper i teori och praktik*. Femte upplagan Lund: Studentlitteratur

Lamer K. (1991). *Du får inte vara med!/: att förmedla värderingar i uppfostran*. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Anna (2010) *Mobbning: ett tidsbundet socialt problem?* Socialvetenskaplig tidskrift nr 2/2010.

Hämtad 2019-05-15

<https://journals.lub.lu.se/svt/article/view/15702/14185>

Lidholm, Kjell & Stålgren Patino, Anna-Maria (2014) *Det är ju så självklart med tidiga insatser. Men ändå så svårt! Om Hedemora kommuns arbete med sociala investeringar*. Socialmedicinsk tidskrift 3/2014.

Hämtad 2019-05-15

<http://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/1214/1012>

Lindstand, Peg & Brodin, Jane (2007) *En skola för alla! - Om barns och ungdomars rätt till delaktighet*. Socialmedicinsk tidskrift 3/2007.

Hämtad 2019-05-15 <http://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/634/454>

Lutz, Kristian (2009) *Kategoriseringar av barn i förskoleåldern: styrning och administrativa processer. Diss. Lund: Lunds universitet, 2009.*

Tillgänglig på internet: <http://dspace.mah.se/bitstream/2043/7812/2/Inlaga%20PDF%20tryck.pdf> Står angivet på LIBRIS som bok, har därför flyttat upp från vetenskapliga artiklar till Bok.

Löfdahl, Annica (2007). *Kamratkulturer i förskolan: en lek på andras villkor*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Malmö universitet, (2009) *Sociala problem har reducerats till "barnets eget fel"*.

Hämtad 2019-05-15

<https://www.forskning.se/2009/03/31/sociala-problem-har-reducerats-till-barnets-eget-fel/>

Mattila, Lasse (2012) *Att förebygga livslångt utanförskap: en handbok för vuxenvärlden runt utsatta barn och ungdomar*. Stockholm: Ungdomar AB.

Nauert, Rick (2018) *Bullying Can Also Hurt Kids' Academic Performance*.

Hämtad 2019-05-15

<https://psychcentral.com/news/2017/01/31/bullying-can-also-hurt-kids-academic-performance/115822.html>

Näsman, Elisabeth, Ponton von Gerber, Christina & Fernqvist, Stina (2012) *Barnfattigdom: om bemötande och metoder ur ett barnperspektiv*. 1. uppl. Stockholm: Gothia

Olofsson, Jonas & Lundahl, Lisbeth (2013) *Unga möter ökade sociala risker – en bakgrund om ungdomsarbetslöshet och utanförskap*. Socialmedicinsk tidskrift 5/2013.

Hämtad 2019-05-15

<http://www.socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/1055/859>

Rauhut, Daniel (red.) (2013). *Barnfattigdom*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Ritzer, George & Stepnisky, Jeffrey (2015) *Sociologisk teori*. 2., [uppdaterande] uppl. Malmö: Liber

Schjellerup Nielsen, Helle (2006) *Gemenskap och utanförskap: Om marginalisering i skolans värld*. 1. Uppl. Stockholm: Liber.

Skollagen, 2010:800.

Stigendal, Mikael (2004). *Framgångsalternativ: Mötet i skolan mellan utanförskap och innanförskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Strander, Kerstin (2011) *Konsten att lyssna på barnen*. LOCUS. Tidskrift för forskning om barn och ungdomar, 1, 2001. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.

Hämtad 2019-05-14

<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A184898&dswid=2994>

Swärd, Susann (2016) *Barnkonventionen i praktisk tillämpning: handbok för socialtjänsten*. 1. uppl. Stockholm Wolters Kluver.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Thornberg, Robert (2013). *Det sociala livet i skolan: socialpsykologi för lärare*. 2. uppl. Stockholm: Liber.

Thornberg Robert. (2017). *Lärar-elevrelationens betydelse i antimobbningsarbetet*.

Hämtad 2019-05-19

<https://old.liu.se/uv/lararrummet/venue/larar-elevrelationens-betydelse-i-antimobbningsarbetet?l=sv>

Tideman, Magnus (2004). *Den stora utmaningen: om att se olikhet som resurs i skolan: en studie om "elever i behov av särskilt stöd" och definitionen av normalitet och avvikelse i skolan*. Halmstad: [Wigforssinstitutet för välfärdsforskning], Högsk.

Tideman, Magnus, Rosenqvist, Jerry, Lansheim, Birgitta, Ranagården, Lisbeth, & Jacobsson, Katharina, (2004). *Den stora utmaningen, om att se olikhet som resurs i skolan*. Andra upplagan. Halmstad: Halmstad högskola.

Unicef, (2018) *Barn i socialt utanförskap*.

Hämtad 2019-04-07 <https://unicef.se/fakta/barn-i-socialt-utanforskap>

Vägledning för elevhälsan. (2014). Stockholm: Socialstyrelsen

Wolke, Dieter & Lereya, Suzet Tanya (2015) *Long-term effects of bullying*.

Hämtad 2019-05-15

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4552909/>

Ytterhus, Borgunn (2003). *Barns sociala samvaro - inklusion och exklusion i förskolan*. Lund: Studentlitteratur

Bilagor

**MALMÖ
UNIVERSITET** Informationsbrev

Bilaga 1

Projektets titel (obligatoriskt): Socialt utanförskap bland barn	Datum: 2019-04-01
Studieansvarig/a: (student/er) Oskar Krantz (Universitetslektor) oskar.krantz@mau.se <u>040-6657815</u> Alexandra Franzén (student) afm.franzen@gmail.com Ida Brandt (student) idakristinabrandt@gmail.com	Studerar vid Malmö universitet, Fakulteten vid hälsa och samhälle, 205 06 Malmö, Tfn 040- 6657000 Utbildning: Socionomprogrammet Nivå: Grundnivå

**MALMÖ
UNIVERSITET**

Till dig som är kurator och verksam med barn i åldrarna 7-12 - Information och förfrågan om deltagande i intervjustudie

Vi heter Alexandra Franzén och Ida Brandt och studerar på socionomprogrammet, Malmö universitet. I vår utbildning ingår det att genomföra ett examensarbete. Detta är anledningen till att vi tillfrågar dig om deltagande i intervju. Syftet med intervjun är att ta reda på vad som kan genomföras för att motverka socialt utanförskap bland barn och även varför det existerar socialt utanförskap bland barn. Om du har minst ett års erfarenhet som skolkuratorer för barn i åldrarna 7-12 år, skulle vi vilja att du som är intresserad av att delta i intervjun kontaktar någon av oss via e post eller telefon. Har du några frågor så tveka inte att höra av dig.

Det är frivilligt att delta i intervjun och du kan även när som helst avbryta din medverkan. Intervjun kommer att spelas in och genomföras via telefon. Intervjun beräknas ta mellan 15-30 minuter.

Materialet från intervjun kommer att hanteras och behandlas konfidentiellt. Samtidigt som materialet även kommer att förvaras så att ingen obehörig kommer att kunna ta del av materialet. Alla personuppgifter kommer att anonymiseras i arbetsprocessen. Inga enskilda personer eller skolor kommer att kunna identifieras i examensarbetet.

Härmed tillfrågas Du om deltagande i studien

Malmö 2019-04-01

Studerande:

Alexandra Franzén (student)
afm.franzen@gmail.com
Ida Brandt (student)
idakristinabrandt@gmail.com

Handledare:

Oskar Krantz (Universitetslektor)
oskar.krantz@mau.se
040-6657815

MALMÖ
UNIVERSITET

Intervjuguide

Bilaga 2

Intervjuguide**Vad heter du?****Hur gammal är du?****Vad har du för utbildning?****Hur länge har du arbetat som skolkurator?****Vilken skola arbetar du på?****Har du någon tidigare erfarenhet av att arbeta med barn?****Hur kan socialt utanförskap bland barn upptäckas?****Hur arbetar du som skolkurator med socialt utanförskap bland barn? Vilka resurser finns?****Hur motverkas socialt utanförskap bland barn?****Finns det något kring själva ämnet "socialt utanförskap bland barn" som du inte redan tagit upp men som kan vara bra att nämna?**